

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN FARKLI
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba SAYDAM

**ÇANAKKALE
Nisan, 2019**

T.C.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

**Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyetin Farklı Değişkenler Açısından
İncelenmesi**

Tuğba SAYDAM
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Mehtap ÖZDEN

Çanakkale
Nisan, 2019

Taahhütname

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve değerlere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/04/2019

Tuğba SAYDAM

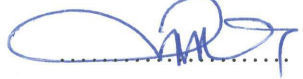
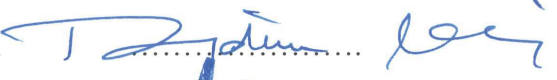
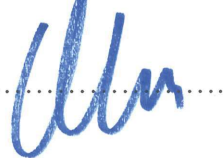
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Onay

Tuğba SAYDAM tarafından hazırlanan çalışma, 29.04.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Referans No: ..10180274.....

	Akademik Unvan	Adı SOYADI	İmza
Üye	Prof. Dr.	Çavuş ŞAHİN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Nil Didem ŞİMŞEK	
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi	Mehtap ÖZDEN	

Tarih:

İmza:

Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ

Enstitü Müdürü

Önsöz

Bu çalışmada okullarda okutulan Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kavramına yaklaşımın nasıl olduğu, cinsiyet ayrımının yapılıp yapılmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları ve sayıltıları ortaya konmuş ve konu ile ilgili kavramlar açıklanmıştır. İkinci bölümde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları üzerinde durulmuş, toplumsal cinsiyetin görüldüğü alanlar ve toplumsal cinsiyet kavramını açıklayan kuramlar incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca Türkiye’de toplumsal cinsiyet göstergeleri ve toplumsal cinsiyet konusuna yönelik yapılmış yurtiçi ve yurtdışı çalışmalar irdelenmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölüm uygulamaya yönelik bölümler olarak tasarlanmış ve ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kavramına yönelik betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde elde edilen sonuçlar paylaşılarak konuya ilişkin yapılması gerekenlerle ilgili öneriler sıralanmıştır.

Bu çalışma ile gelecekte fikir ve eylemleriyle topluma yön verecek olan henüz gelişim aşamasındaki küçük yaştaki öğrencilerin toplumsal cinsiyet konusunda onlara rehberlik eden yetkili kurumlara bu konuda bir bakış açısı konulması ve konuyla ilgili literatüre katkı yapılması amaçlanmıştır.

Bu amacı gerçekleştirmem için tezin her aşamasında yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehtap ÖZDEN’e, gerekli düzeltme ve düzenlemelerin yapılmasında katkı sağlayan Dr. Öğretim Üyesi Fatih KANA’ya ve Bilgisayar Mühendisi Hakan ŞAHİN’e teşekkürlerimi sunarım.

Çanakkale, 2019

Tuğba SAYDAM

Özet

Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyetin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Okul eğitiminin en önemli araçları arasında gösterilen öğrenci ders kitaplarının, kişilerin çok sayıda toplumsal rollerinin yanında cinsiyet rollerini de elde etmelerinde önemli bir yere sahip olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Gelecek adına toplumsal cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılmasının en kolay yolu ön yargısız veya çok az ön yargısı olan küçük yaştaki öğrencilere bu konuda verilecek sağlıklı eğitimle sağlanabilmektedir. Okullarda okutulan kitapların toplumsal cinsiyet ayrımı içermemesi bunun başarılmasında önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu çalışmada; ortaokullarda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim Terbiye Kurulunun izniyle okutulan 2017-2018 eğitim öğretim yılında kullanılan 5., 6., 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının, Türkçe öğrenci çalışma kitaplarının ve Türkçe öğretmen kılavuzlarının içeriğinin ve görsellerinin toplumsal cinsiyet yönüyle araştırılmıştır.

Çalışmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim Terbiye Kurulunun izniyle ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarının, Türkçe öğrenci çalışma kitaplarının ve Türkçe öğretmen kılavuz kitaplarının içeriğinin ve görsellerinin toplumsal cinsiyet göstergeleri açısından incelenmesidir.

Çalışmada tarama modeli esas alınmış ve bu kapsamda literatür incelemesi yapılmış; 2017/2018 eğitim-öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitaplarının taranması gerçekleştirilmiştir. Tarama sonucunda bahsi geçen kaynaklardan sağlanan veriler betimsel analiz yöntemi ile ele alınmıştır. Çalışmanın veri analiz kısmı betimsel analiz yöntemi ile yapılmış, kitaplarda bulunan görseller ve metinler toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmiştir.

Bu çalışma süresince elde edilen bulgulara göre, ders kitaplarının “toplumsal cinsiyet”in öğrencilere, dolayısıyla topluma sunuluşu açısından oldukça önem arz ettiği görülmüştür. Araştırmanın sonucunda, toplumsal cinsiyet kavramı açısından ele aldığımız 2017- 2018 eğitim-öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitaplarının içeriklerinin, toplumsal cinsiyet rollerinin sunuluşu ve cinsiyet söylemlerinin kullanılış şekli açısından genel anlamda duyarlı bir şekilde hazırlandığı fakat bu duyarlılık düzeyinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Zira bazı örneklerde kitapların içeriklerindeki bazı söylemler ve görseller toplumsal cinsiyet rollerinin sunuluşu açısından uygun görülmemiştir. İncelenen kitapların görsel ve metin kısımlarında daha çok erkek cinsiyetinin yer aldığı ve görünür olduğu, cinsiyete göre karakterlerin ise toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına benzer şekilde olduğu tespit edilmiştir. Bu tip problemlerin önüne geçmek adına ders kitaplarının hazırlık aşamasında çok titiz davranılmalı; ders kitaplarını oluşturan komisyonlarda bu tür hassasiyetlere sahip üniversitede kadın araştırmalarında çalışan hocalar görev almalıdır. Bununla birlikte daha önceki yıllarda basımı yapılan kitaplarda yer aldığı tespit edilen cinsiyetçi ayırım olan metinler ve görseller bu kitaplardan çıkarılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, kalıpyargı, toplumsal cinsiyet.

Abstract

Examination of Social Gender in Terms of Different Variables in Turkish Textbooks

It is indisputable that student textbooks, one of the most important tools of school education, have an important place in gender roles as well as in many social roles. The easiest way to remove gender discrimination in the name of the future is through a healthy education that will be given to young students with little or no prejudice. The absence of gender discrimination in books that are taught in schools is an important contribution to the achievement of this.

In this study; the content and visuals of the 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish textbooks, Turkish student workbooks and Turkish teacher manuals have been used in the 2017-2018 education year, which have been taught by the permission of the Ministry of National Education Board.

The aim of this study is to examine the content and visuals of Turkish textbooks, Turkish student workbooks and Turkish teacher's guide books, which are taught in secondary schools with the permission of Ministry of National Education Board of Education, in terms of gender indicators.

The study was based on the survey model and the literature review was conducted, then 2017/2018 educational year secondary school Turkish textbooks were scanned. The data obtained from the sources were analyzed by content analysis (content analysis) method. The data analysis part of the study was made by content analysis method, and the visuals and texts in the books were evaluated in terms of gender.

According to the findings of our study, it was seen that textbooks were very important for the presentation of gender to students and thus to the society. As a result of our research, it was concluded that the contents of the Turkish textbooks of secondary school 2017- 2018 academic year are prepared in a sensitive manner in terms of the presentation of gender roles and the use of gender discourses but this sensitivity level is not sufficient. In some cases, some discourses and visuals in the contents of the books were not considered suitable for the presentation of gender roles. In the visual and text parts of the books examined, it was found that the male gender was more visible, while the characters according to gender were similar to gender stereotypes. In order to avoid such problems, we should be very careful in the preparation of the textbooks; In the commissions forming the textbooks, the teachers working in women's researches should be employed at the university with such sensitivities. However, the texts and visuals which are sexist distinctions that are found in the books published in previous years should be removed from these books.

Keywords: Textbook, gender, stereotyping.

İçindekiler

Taahhütname	i
Önsöz.....	ii
Özet	iii
Abstract	v
Tablolar Listesi.....	ix
Şekiller Listesi.....	x
Resimler Listesi.....	xi
Kısaltmalar	xiii
Bölüm I:Giriş.....	1
Problem Durumu	1
Alt problemler.....	2
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Önemi	4
Araştırmanın Sınırlıkları.....	5
Araştırmanın Sayıltıları	5
Tanımlar	5
Kavramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar	7
Cinsiyet Kavramı.....	7
Toplumsal Cinsiyet Kavramı.....	7
Toplumsal Cinsiyetin Görüldüğü Alanlar	8
Aile ortamında toplumsal cinsiyet.....	9
Kitle iletişim araçlarında toplumsal cinsiyet	10
Okul ortamında toplumsal cinsiyet	11
İş yaşamında toplumsal cinsiyet	12
Toplumsal Cinsiyette Kadın Kimlikleri	13
Toplumsal Cinsiyet Kavramını Açıklayan Kuramlar	14
Psikanalitik kuram	14
Sosyal öğrenme kuramı	15
Bilişsel kuram	16
Biyolojik kuram	16
Toplumsal cinsiyet şeması kuramı.....	18
Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri	19
Ders Kitapları ve Toplumsal Cinsiyet	21
İlgili çalışmalar	22

Yurtiçinde yapılan çalışmalar	23
Yurtdişında yapılan çalışmalar	25
Bölüm II: Yöntem	27
Araştırmanın Modeli	27
Araştırmanın Çalışma Grubu.....	27
Veri Toplama Araçları.....	27
Verilerin Toplanması.....	28
Verilerin Analizi.....	28
Bölüm III: Bulgular ve Yorum.....	30
Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneye Göre Toplumsal Cinsiyet.....	30
Bireylerin Davranış Kalıplarına Göre Toplumsal Cinsiyet.....	37
Bireylerin Meslek Seçimi ve Aile İçi Rollerine Göre Toplumsal Cinsiyet.....	45
Bireylerin Uğraşı ve Eylemlerine Göre Toplumsal Cinsiyet	57
Bireylerin Etkenlik ve Edilgenlik Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet	65
Dil İçinde Kalıplaşan İfadelerde Toplumsal Cinsiyet	71
Bölüm IV: Tartışma, Sonuç ve Öneriler	76
Tartışma, Sonuç	76
Öneriler.....	82
Kaynakça.....	85
Özgeçmiş.....	94

Tablolar Listesi

Tablo Numarası	Başlık	Sayfa
1	Türkçe Ders Kitapları ve Öğretmen Kılavuzları Listesi	28

Şekiller Listesi

Şekil Numarası	Başlık	Sayfa
1	Toplumsal cinsiyet açısından demografik veriler	19
2	Kadın ve erkek eğitim durumu göstergeleri	20
3	Kadınların çalışma durumu	20

Resimler Listesi

Resim Numarası	Başlık	Sayfa
1	Alis'in Arakadaşları Örneği	31
2	Oyun Arkadaşı Tavşan ve Fare	32
3	Çiçek ve Güreş	33
4	Masal Dinleyen Küçük Kız	35
5	Süpermen İzleyen Çocuk.....	36
6	Zeybek Örneği	40
7	Sohbet Etme(me).....	41
8	Sohbet Eden Kadınlar.....	42
9	Güç ve Erkek.....	44
10	Yük Taşıyan Kadınlar	45
11	Meslek Örneği	48
12	Hizmet Eden Kadın	52
13	Meslek Grupları.....	53
14	Ev İşleri ve Kadın.....	54
15	Ev Geçindirmek.....	55
16	Çocuklarına Ders Gösteren Anne.....	56
17	Eski Çağ Mucitleri.....	60
18	Okuma Mücadelesi Veren Kadınlar	61
19	Kitap Okuyan Erkekler.....	62
20	Moda ve Kadın	63
21	Gazete Okuyan Baba.....	64
22	Enstrüman örneği	65
23	Millî Kültür	66

Resim Numarası	Başlık	Sayfa
24	Halk Tiyatrosu ve Kadın	31
25	Nevruz Bayramı	72

Kısaltmalar

- CEDAW** : Comitee on the Elimination of Discrimination aganist Women
(Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
- ETCEP** : Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi
- MEB** : Milli Eğitim Bakanlığı

Bölüm I:Giriş

Problem Durumu

Toplumların kadınlara ve erkeklere biçtiği roller farklıdır. Ülkemizde kadınlar erkeklere oranla dezavantajlı olarak gözükmektedir. Ülkemizdeki bu olumsuz durumu kendi çalışma alanlarımız üzerinden nasıl daha iyi bir hale getirebiliriz?

Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetin erkek ve kadın olmak üzere toplumca öğrenilen kalıplar olduğunu ifade eder. Yani yaşanan toplumun kadına ve erkeğe biçtiği belli roller vardır ve kişi bu rolleri öğrenerek büyür. Sonra toplum tarafından biçilen bu rollerin uygulayıcısı olur. Toplumsal cinsiyetle ilgili yapılan çalışmalar cinsiyete yönelik ayrımcı tutumların incelenmesini gerekli kılar. Bununla birlikte bireylerin cinsiyet ayrımı yapılmaksızın toplumda var olması, kendini ifade edebilmesi, kendini gerçekleştirebilmesi, toplumun eşit bir parçası olması, haklarını bilmesi ve kullanabilmesi ile de yakından ilgilidir. Bu haklar içinde en önemlisi eğitim olabilir. Çünkü bireyin eğitim hakkını kullanmasıyla diğer haklarını öğrenmesi ve kullanması kolaylaşabilir. Kadının eğitim sürecindeki yerine yönelik istatistikler göstermiştir ki Türkiye’de doğumdan itibaren olmak üzere kız çocukları erkek çocuklarına oranla dezavantajlıdır ve bu yaşamın pek çok döneminde ve alanında kendini göstermiştir (Özaydınlık, 2014). Okul ortamı toplumsal cinsiyet rollerinin aile ortamından sonra kazanılmasında ve devam ettirilmesinde ayrı bir konuma sahiptir (Kılıç ve Eyüp, 2011). Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerinden olan “genellik ve eşitlik” ilkesi gereği öğrencilere din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapmak yasaktır. Aynı kanunun beşinci ilkesi olan “fırsat ve imkân eşitliği”nde belirtildiği üzere kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın tüm kadın ve erkekler aynı haklara sahiptirler. 2014 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği Cumhuriyeti tarafından ortaklaşa finanse edilen ve Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü koordinasyonunda Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP), yürütülmeye başlamıştır. Bu proje temelinde, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının daha sık

olarak insanlara hatırlatılması ve kullanılmasına ayrı bir önem vermeyi amaçlamıştır. Proje faaliyetleri özelinde değerlendirildiğinde ise toplumsal cinsiyet eşitliği görüşünü eğitim sisteminin tüm bileşenlerine doğru olarak yerleştirmeyi hedefler. ETCEP'in amaçlarından biri de eğitim politikaları ve mevzuatını, öğretim programlarını ve ders kitaplarını gözden geçirerek, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olarak sağlıklı tavsiyeler vermek ve bu tavsiyeleri yetkililere iletmektir. (ETCEP, 2018) Eğitim sisteminin vazgeçilmez araçlarından biri olan ders kitapları özellikle ilköğretim düzeyindekiler, çocukların tarihsel algılarını ve toplumsal konumlarını biçimlendirmede önemli araçlar arasında yer alır (Gümüsoğlu, 2016). Okul bir toplumsallaştırma alanıdır ve cinse dayalı toplumsallaşma ile cinsiyetçi kalıp yargıların yeniden üretiminde okula, öğretmene ve eğitim materyallerine odaklanmak gerekir (Weiler, 1988; Acker, 1987 akt: Sayılan, 2010). Ders kitapları hazırlanırken 1739 sayılı Milli Eğitimin temel ilkeleri doğrultusunda, cinsiyetçi unsurlar dikkate alınarak detaylı incelemeler yapılmalı ve cinsiyetçi unsurların bulunması durumunda cinsiyetçi yaklaşımların değiştirilmesi ve ortadan kaldırılması için çalışılmalıdır.

Bu çalışmada “2017-2018 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ders kitabı olarak kabul edilmiş ve dağıtımı yapılmış olan ortaokul Türkçe ders kitaplarında ve öğrenci çalışma kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyet tanımları ile ilgili öğeler eşit dağıtılmış mıdır?”temel problemi çerçevesinde aşağıdaki alt problemler ele alınmıştır.

Alt problemler

- i. 2017-2018 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ders kitabı olarak kabul edilmiş ve dağıtımı yapılmış olan ortaokul Türkçe ders kitaplarında ve öğrenci çalışma kitaplarında meslekler, dil içi cinsiyetçi ifadeler, kadın ve erkeğe biçilen aile içi roller metin ve görsellerde nasıl bir dağılım göstermektedir?

- ii. Bahsi geçen kitaplardaki metin ve görsellerde kadın ve erkeklere yüklenen kişilik özellikleri, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur?

Araştırmanın Amacı

Ortaokullarda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim Terbiye Kurulunun izniyle okutulan Türkçe ders kitaplarının, Türkçe öğrenci çalışma kitaplarının ve Türkçe öğretmen kılavuz kitaplarının içeriğinin ve görsellerinin toplumsal cinsiyet yönüyle incelenmesidir.

Araştırma neticesinde ortaya konulacak olan bilgi ve verilerle MEB'in onaylamış olduğu kitapların cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili içeriklerin olup olmadığı tespit edilip ortaya çıkartılacak, tüm bunların sonucunda ve neler yapılması gerektiği tartışılacaktır.

Araştırmada belirlenen Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde şu sorulara cevap aranmıştır;

- i. Bireylerle özdeşleştirilen nesnelere göre toplumsal cinsiyet göstergeleri nelerdir?
- ii. Bireylerin davranış kalıplarına göre toplumsal cinsiyet göstergeleri nelerdir?
- iii. Bireylerin meslek seçimi ve aile içi rollerine göre toplumsal cinsiyet rolleri nasıl bir dağılım göstermiştir?
- iv. Bireylerin uğraşı ve eylemleri toplumsal cinsiyet kalıplarına göre şekillenmiş midir?
- v. Bireylerin etkenlik ve edilgenlik durumuna göre toplumsal cinsiyet göstergeleri nelerdir?
- vi. Dil içinde kalıplaşan ifadelerde toplumsal cinsiyet göstergeleri nelerdir?

Araştırmada belirlenen Türkçe ders kitaplarındaki görsellerde şu sorulara cevap aranmıştır:

- i. Bireylerle özdeşleştirilen nesnelere göre toplumsal cinsiyet göstergeleri nelerdir?

- ii. Bireylerin davranış kalıplarına göre toplumsal cinsiyet göstergeleri nelerdir?
- iii. Bireylerin meslek seçimi ve aile içi rollerine göre toplumsal cinsiyet rolleri nasıl bir dağılım göstermiştir?
- iv. Bireylerin uğraşı ve eylemleri toplumsal cinsiyet kalıplarına göre şekillenmiş midir?
- v. Bireylerin etkenlik ve edilgenlik durumuna göre toplumsal cinsiyet göstergeleri nelerdir?
- vi. Dil içinde kalıplaşan ifadelerde toplumsal cinsiyet göstergeleri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Kız ve erkek çocukların okula yazdırılma ve devam etme hususunda eşitliğe varılamamıştır. Kız çocukları, erkek çocuklarına oranla daha az okula gönderilmektedir. Resmi okullarda eğitim görenlerin 7 milyon 557 bin 567'sini erkek (yüzde 51.3), 7 milyon 173 bin 809'unu ise kız (yüzde 48.7) öğrenciler oluşturmaktadır (MEB, 2017). Bu durumun düzeltilmesi gerekmektedir.

Okul, çocukların hayatlarına yön verebilmeleri ve kişiliklerinin yapılanması için önemli bir alandır. Kız çocuklarının ve kadınların eğitimine önem vermek, eğitimde kadın-erkek eşitsizliğini gidermek çağdaş eğitim anlayışının bir parçasıdır. Bu alanda kullanılacak olan her türlü materyal ataerkil yapıyı besleyebileceği gibi toplumsal cinsiyet konusunda bilinçlendirebilir. Örgün eğitim kurumlarında okutulan ders kitapları ve niteliği öğrencilerin toplumsal açıdan beklenen davranışları kazanmaları ve bekleneni gerçekleştirmeleri açısından son derece önemlidir. MEB tarafından okutulması uygun görülmüş ders kitaplarında toplumsal cinsiyete yaklaşımının nasıl olduğunun ortaya konulması bu anlamda önem taşımaktadır. Ders kitaplarında kız çocuklarına ve kadınlara belirli toplumsal rollerin yakıştırılması ve sürekli vurgulanarak pekiştirilmesine yönelik ifadeler saptanarak ders

kitaplarından çıkarılması gerekmektedir. Erkek çocuklara pozitif ayrımcılık yapan ifadelerin de yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Araştırmanın Sınırlıkları

Bu araştırma, Ortaokullarda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim Terbiye Kurulunun izniyle okutulan 2017-2018 eğitim öğretim yılında kullanılan 5., 6., 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının, Türkçe öğrenci çalışma kitaplarının ve Türkçe öğretmen kılavuz kitapları ile sınırlıdır.

Araştırmanın Sayıtları

Bu çalışmada, incelenecek kitap sayısının araştırma konusu çözümlemede yeterli olacağı varsayılmaktadır.

Tanımlar

Feminizm: Cinslerin (erkek ve kadının) eşitliği ilkesine dayanan, temelde kadınla erkek arasında oluşan iktidar ilişkisini değiştirmesini amaçlayan kadınları erkeklerle eşit haklara sahip olmasını isteyen siyasal akıma denir. Bu akım, insanların yarısını kapsayan bu demografik grubun, geçmişten günümüze hep ikinci konumda yaşamak zorunluluğunda bırakılan cinsin (kadınların) bu durumlardan kurtuluşunun öğretisi diye bilinir (Arat, 2010).

Toplumsal Cinsiyet: Biyolojik cinsiyetten farklılık göstererek, kadın ile erkeğin sosyal, kültürel açılardan tanımlanmasını, topluluğun bu ikisini birbirinden ayırma biçimini, toplumun onlara verdiği rolleri anlatabilmek için kullanılan bir kavramdır (Ecevit, 2012).

Toplumsal Cinsiyete Dair Kalıpyargılar: Kadın ve erkek arasında bulunan farklılıklara ilişkin olarak yayılan inançlara (genel inaniş) toplumsal cinsiyet kalıpyargıları denir (Unger ve Crawford, 1992; Esen-Severge, 1998).

Eşitlik: Bedensel ve ruhsal farklılıkları ne olursa olsun, bireyler arasında toplumsal haklar ve de siyasi haklar açısından ayrımın bulunmaması durumudur (TDK Güncel Türkçe Sözlük).

Eğitimde Fırsat Eşitliği: Milli Eğitim Temel Kanunu'nda fırsat ve imkan eşitliği şu şekilde tanımlanmıştır. Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2019)

Ataerkillik (Erkek egemenliğine dayalı cinsiyet): Soyda, temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden (topluluk), pederşahi, patriarkal (TDK Güncel Türkçe Sözlük)

Cinsiyet Ayrımcılığı: Bir cinsin, bir diğerine göre ayrıcalıklı olması, hem bireysel hem de toplumsal düzlemde, çok daha özerk, çok daha sorumlu, çok daha söz sahibi olmasıdır (Nasır 1997, s.94–95).

Kavramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Cinsiyet Kavramı

Türk Dil Kurumu cinsiyet kavramını “Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik“ şeklinde tarif etmektedir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8de2f2228f63.91311575, Erişim Tarihi: 17 Mart 2019).

“Cinsiyet” kavramı kişinin fizyolojik, biyolojik ve genetik özelliklerini belirtmek maksadıyla kullanılmaktadır. Bu doğrultuda kişiler arası gerçekleştirilen ayırım; erkek ve kadın şeklinde ifade edilmektedir (Dumanlı, 2011).

Önceki maddelerde belirtilen tanımlar ile literatürdeki cinsiyet konulu diğer çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, cinsiyet kavramının fizyolojik, biyolojik ve genetik niteliklerle alakalı olduğu noktasında mutabakata varıldığı ifade edilebilir.

Yağcı ve İlarıslan (2011) ise cinsiyeti tüketici davranışları bağlamında, “Bilhassa tüketiciler tarafından sergilenen davranışlarının belirlenmesi doğrultusunda, geleneksel pazarlamadaki kullanım geçmişı çok eskiye dayanan bir tasniflendirme değişkenidir” şeklinde tanımlamaktadır. Yağcı ve İlarıslan'ın cinsiyetle ilgili bu tanımı bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer alan kitle iletişim araçlarında toplumsal cinsiyet başlığıyla ilişkilidir.

Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Gündelik yaşamda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları aynıymış gibi kullanılsa da aslında bu iki kavram birbirinden çok farklıdır.

“Cinsiyet” kavramı bireyin kadın ya da erkek olarak sergilediği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerine yönelik bir kavram iken, “Toplumsal Cinsiyet” kavramı ise, kadının ve erkeğin sosyal yaşantıdaki kişilik özellikleri, üstlendiği rol ve yükümlülüklerine yönelik bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet kavramı söz konusu olduğunda bireylerin biyolojik özelliklerinin aksine toplumun kadın ve erkek bireyden beklentileri,

onlarla ilgili düşünceleri, onlara yönelik yargıları vb. önem kazanmaktadır (Vefikuluçay vd., 2007).

Toplumsal cinsiyet, toplumun dayattığı ve beklediği, kadınlık ve erkeklikle bağlantılandırılmış kültürel ve sosyal normları ihtiva eder. Erkeğe ve kadına biçilen rollerle bağlantılı olarak, sosyal bağlam ve sosyalleşmeden çıkarılan kavramın toplum üzerindeki izdüşümü meydana gelir. Bahse konu roller, toplumların tamamında kodlanan davranışlara ayna tutmaktadır. Bütün kültürlerin kabul ettikleri kendilerine özgü cinsiyet kimlikleri bulunmaktadır. Bir kültüre ilişkin sosyal normlar kadın ve erkeklerin ne şekilde davranmaları, görünmeleri ve birbirleri ile olan ilişkilerinin ne şekilde olması gerektiğini ortaya koyar.

Bu doğrultuda erkek ve kadın rolleri, erkek ve kadının kendini sunum biçimi, davranış kalıpları, konuşması ve giyim tarzına ilişkin kodlar, toplum tarafından beklenen normlar arasında yer almaktadır ve kodlamalarla kalıplar toplumlar arasında değişken özelliktedir.

Bireyin içsel tanımlamasını ve toplumsal rolünü irdeleyen toplumsal cinsiyet, söz konusu kültürel değişkenliklerle birlikte, erkeklik ve kadınlık arasındaki toplumsal açıdan eşitsiz bölünmeye atıfta bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle toplumsal cinsiyet insanların dikkatini, erkekler ile kadınlar arasındaki değişikliklerin toplumsal zeminde oluşturulmuş yanlarına çekmektedir. Bilhassa hedef kitlesi büyük mesajlarda, hem erkeğe hem de kadına toplumsal bağlamda biçilen roller belirten toplumsal cinsiyetin yansımalarını görmek ihtimal dahilindedir (Yılmaz, 2007).

Toplumsal Cinsiyetin Görüldüğü Alanlar

Bilhassa değişik boyutlarıyla hakkında en fazla bahsedilen ve araştırılan hususlardan birisi toplumsal cinsiyet olmuştur (Demir, 2011).

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde toplumsal cinsiyetin en çok görüldüğü alan şüphesiz aile ortamıdır. Ailede anne-baba, erkek kardeş-kız kardeş vb. rolleri toplumsal cinsiyetin kendisini en çok hissettirdiği bireyler olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Aile ortamı dışında toplumsal cinsiyet birçok alanda ve özellikle de iş yaşamında karşımıza çıkmaktadır.

Gerçekleştirilen araştırmalar, çalışanların yüzleşmek durumunda kaldıkları önyargıların, hem erkek hem de kadınlar için cinsiyet ayrımının iş ortamında ciddi bir problem oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Cinsiyet ayrımcılığına ilişkin olarak iş hayatındaki en belirgin gösterge, mevcut olan işlerin erkek veya kadın işi şeklinde sınıflandırılması ve adayların, iş başvuru formlarında yer alan bu özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirmeye alınmasıdır (Demir, 2011).

İş yaşamı dışında kitle iletişim araçları ve bu çalışmanın konusu olan okul ortamında da toplumsal cinsiyet kavramı önemli bir yer tutmaktadır.

Aile ortamında toplumsal cinsiyet

Aile ortamında toplumsal cinsiyet; evlilik, iş hayatı ve ebeveynlik temelinde ele alınmalıdır. Evlilik, ev işleri ve ebeveynlik için günlük ve nihai sorumluluk genellikle kadına ait iken geçim için para kazanma erkeklerin sorumluluğundadır. Kadınların çoğu, erkeklere maddi katkı ile (Eğer çalışıyor ise) yardım ederken, birçok erkek ise kadına ev işlerinde ve ebeveynlik konusunda yardım etmektedir. Kadınlar erkekleri çocuk yetiştirme konusunda, erkekler ise kadınları aile bütçesine katkı sağlama konusunda önemli bir yardımcı gibi görme eğilimindedir (Thompson ve Alexis, 1989).

West ve Zimmerman (1987), rollerin belirli bağlamlarda öğrenildiğini ve yerine getirildiğini, oysa kadınlar ve erkeklerin her zaman tüm bağlamlarda cinsiyet ayrımcılığı yaptıklarını belirtmektedir. Ferree (1990) gibi diğer araştırmacılar ise cinsiyetten rol alınmasını, böylece cinsiyetin ortak, sağlayıcı, ev sahibi veya ebeveyn gibi rollerle nasıl etkileşimde bulunduğunu, bu rolleri kadınlar ve erkekler için nasıl farklı kıldığını keşfedilmesini önermektedir.

Bireysel mülkiyet veya rolün aksine, “cinsiyet”, aile üyeleri arasındaki etkileşimle gün geçtikçe uyandırılan, yaratılan ve sürdürülen bir şeydir. Kadınlar ve erkekler, cinsiyet anlamını oluşturmak ve kendilerini birbirlerinden kadınlar ya da erkekler olarak ayırmak için bu kavramı kullanmaktadır. Ailede toplumsal cinsiyet daha çok kadınlarla ilgili yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Kadınların çoğunluğu, kadınların ve erkeklerin cinsiyet rollerini paylaşmaları gerektiğini düşünürken, erkeklerin ise bu değişime direndiği görülmektedir (West ve Zimmerman, 1987).

Kitle iletişim araçlarında toplumsal cinsiyet

Modern toplumlarda insanlar, genellikle haftada birkaç saat televizyon seyretmekte, dergilere ve diğer yayınlara bakmakta, internette gezinmekte, sinemaya gitmekte yani kitle iletişim araçlarını sıkça kullanmaktadırlar. En basitinden, Avrupa ve ABD’deki insanlar genellikle TV izleyerek günde üç veya dört saatlerini harcamaktadırlar. Her ne kadar insanlar bu faaliyetleri “bilgi” olarak görmeseler ve gerçekten fazla dikkat etmediklerini söyleseler bile, bu durum insanlar için çok fazla bilgi akışı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, bu deneyimlerden bir şekilde etkileneceğimiz açık ve kaçınılmaz görünmektedir. Medya, bize diğer insanların bakış açılarından durumları ve ilişkileri göstermektedir. Yani medya, drama dünyasının kendimizden farklı olarak 'nasıl çalıştığını' görebilmemizin sonsuz cazibesinin bir parçasıdır denilebilir.

Örneğin;

- vii. -Kadınlara ve erkeklere yönelik giderek sayısı artan dergiler, kadın ve erkeklerin nasıl yaşamaları, kendilerine nasıl bakmaları ve birbirleriyle nasıl etkileşime girmeleri gerektiğine dair her türlü tavsiyeyi içermektedir.
- viii. -Film kahramanlarının yıldızların çekici olmaları mutlak bir sorun olmasa da, sürekli olarak bize tanıtılan bu karakterler kendi tarzımız ve tercihlerimiz üzerinde bir etkiye neden olmaktadır (Gauntlett, 2008).

İnsanların tutum ve davranışlarını değiştirebilme ve etkileyebilme hususunda, kitle iletişim araçları etkinliği en yüksek araç ve yöntemlere haiz duruma gelmiştir. Kadının kitle iletişim araçlarındaki temsil biçimi, cinsiyetçiliğin tekrar meydana gelmesi ve toplumsal dolaşımında yer edinmesinde veya söz konusu anlayışın değiştirilmesinde belirleyici olan en etkin ve önemli bir yol durumundadır.

Kadınlar kitle iletişim araçları aracılığıyla gündemde çoğunlukla; eş, anne, çalışan kadın, yaşlı kadın, güzel, genç ve çekici kadın rolleriyle yer almakta, “tüketilen (seksiliği ve güzelliği ile özgüven edinen ve vücudu erkeklerin algısında nesne olarak yer edinen, bütün gayretleri karşılıksız olarak aile saadeti uğruna feda edilen)” ve “tüketen (bir takım güzellik standartlarına erişebilmek, anne ve ev hanımı rollerini daha iyi şekilde gerçekleştirebilmek maksadıyla ürünleri tüketmeye, satın almaya teşvik edilen)” şeklinde sunulmaktadır.

Erkekler ise kitle iletişim araçları aracılığıyla erkeksilik (masculinity), “aile reisi, baba”, doğa ve güç temaları ile ilişkilendirilmiş şekilde temsil edilmektedir. (Dumanlı, 2011).

Okul ortamında toplumsal cinsiyet

“Cinsiyet” kaynaklı algılayış ve değerlerin izlerinin toplum içerisinde en yoğun şekilde gözlenebileceği yer okullardır. Eğitimin kişilere kültürel normları özümsettirme fonksiyonu, okul ortamında cinsiyete ilişkin iletilere zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla cinsiyetle alakalı eşitsizliklerin tekrar ortaya çıkması konusunda söz konusu kurumlar belirleyici bir role sahiptir. Öğretmenler öğrencilere eşit tutum ve davranışlar gösterdiklerini öne sürseler dahi, erkek ve kız çocuklara karşı bilinçli olmayan şekilde farklı davranışlar sergileyebilmektedirler. Gerçekleştirilen araştırmaların bir kısmı, cinsiyetçiliğin tekrar üretiminde eğitimcilerin aktif özne şeklinde davrandıklarını ortaya koymaktadır (Yurtsever,2011). Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet eğitiminin öncelikli hedefi, inançlar ve gerçekler veya düşünceler ayrımını gerçekleştirmektir. Örnek vermek gerekirse, toplumsal cinsiyet eğitimi esnasında gerçekleştirilen etkinlikler, analizi yapılan hikâyeler benzeri

çalışmalar neticesinde, çocuklar, bilhassa erkeklerin de hassas ve kırılgan olabileceğini, ağlamalarının anormal olmadığını düşünebilirler. Çocuklar bahse konu süreç tamamlandığında, kadınların ev hanımı olmanın yanında erkeklerin yaptığı meslekleri de yapabileceğini fark edebilir(Kurnaz ve Seçgin, 2015). Bu doğrultuda, okullarda okutulan ders kitaplarında toplumsal cinsiyete ilişkin argümanların kullanımı, toplumsal cinsiyet farkındalığı meydana getirerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile savaşmada şüphesiz belirleyici rol oynamaktadır.

İş yaşamında toplumsal cinsiyet

Bütün dönemlerde ve toplumların tamamında kadınlar, değişik çalışma şekilleri ile üretim etkinliklerine katılım sağlamaktadırlar. Kadınların çalışma şekillerindeki çeşitlilik, kadınlar ve erkekler açısından, çalışma kavramına değişik bir içerik ve anlam kazandırmaktadır. Kadınların “çalışma”sının yalnızca ekonomik anlamda üretken etkinliklerden meydana gelmemesi, iş hayatına katılımı ve çalışma şartlarını, erkekler ve kadınlar için değişik niteliklere büründürmektedir. Kadınlar tarafından ev ortamında aileleri, kendileri ve toplumun tekrar üretimi adına gerçekleştirilen, piyasada mali değeri olmamasına karşın kullanım değeri olan çalışma şekilleri (çocuk ve diğer aile fertlerinin bakımı, temizlik, yemek hazırlama benzeri işler) üretim faaliyeti olarak görülmeyerek değersiz kılınmakta ve istatistiklerde yer edinememektedir. Çalışma hayatına dahil olan kadın, erkeklerden farklı olarak çocuk bakımı, ev işleri benzeri -karşılıksız çalışma şekilleriyle alakalı- işlerin sorumluluğunu üstlenmeyi sürdürmekte; bu durumun doğal bir sonucu olarak da, kadınlar iş hayatına daha az katılım göstermekte; spesifik bazı mesleklere yoğunlaşmakta; işte ilerleme ve eğitim maksadıyla kısıtlı olanaklara sahip olmakta; statüsü nispeten alçak olan düşük ücretli işlerde çalışma eğilimi göstermektedir. Kadınlar gerek işgücü anlamında nitelikleri gerekse de karşılıksız çalışma şekilleriyle alakalı işleri dolayısıyla, iş hayatında ön planda yer edinemeyen ikinci sınıf işgücü olarak algılanmaktadır (Özçatal, 2011).

Toplumsal Cinsiyette Kadın Kimlikleri

İnsanların hayata karşı duruşu ve konumunu ifade eden değerler kimlik kapsamına girmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında da bireyin kadın erkek olarak ayırıcı özelliklerini ve tanımlanmasını da belirtir (Ersoy,2009,s.219). Toplumsal cinsiyet kavramında ise erkek ve kadın kimliklerinin tanımlanmasında evrensel nitelik taşıyan biyolojik cinsiyetin aksine kültürel değişkenler de etken olmaktadır. Dolayısıyla kültürden kültüre değişen toplumsal cinsiyette kadın kimlikleri kadının sosyal yaşantıya hangi düzeyde dâhil olacağı, kişisel ve/veya umumi alanda nasıl ve nerede duracağını ve nasıl temsil edileceğini belirlemektedir (Ökten, 2009, s.302).Kadın kimliğin belirlenmesinde toplum içerisindeki güç ilişkileri de etkili olmaktadır. Mesela bu alandaki yapısal yaklaşımlarda, kimlikler arasındaki güç dengelerinin değiştirilmesi durumunda toplumsal cinsiyetin ‘doğasının’ da değişeceğini iddia edilmektedir (Radtke ve Stam, 1994, s.8). Benzer şekilde Ersoy da araştırmasında cinsiyetlere ait bazı nitelikler olsa da kültürün, şahısların cinsiyet kimliklerini belirleyen esas faktörün kültür olduğunu bununla birlikte kültürün belirlediği kadın ve erkek kimliklerinin de zamanla değişebildiğini belirtmektedir(Ersoy,2009,s.209).

Kara ve Gürhan da toplumdaki kadın ve erkek kimliklerinin sabitlenemediğini ve toplumdaki kültürel değişimle ile her zaman yenilenebileceğini ifade etmektedirler (Kara ve Gürhan, 2013,s. 67-68). Pruşkovska da toplumun aynası olan edebi yazındaki kadın ve erkek kimliklerini incelenmesi ile bu değişimin tespit edilebileceğini belirtmiştir. Hatta çağdaş Türk tiyatrosunda yazılmış olan piyeslerdeki erkek ve kadın kimliklerini incelediği çalışmasında, geleneksel olarak Türk toplumunda, XX. yüzyılın başına kadar erkekler güçlü insan kimliğini, bayanlar da zayıf, güçsüz kadın kimliğini taşıdığı ifade edilmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise sadece Türk edebiyatında değil aynı zamanda dünya edebiyatında da ele alınan edebi çalışmalarda ise güçlü kadın kimliğini taşıyan kahramanların ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu güçlü kadın kimliğine örnek olarak Namık Kemal’in ‘Vatan yahut

Silistre' (1873) oyunundaki ana kahramanı Zekiye ve Abdülhak Hamid Tarhan'ın 'Tarık' (1879) oyunundaki kadın kahramanları gösterilmektedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Türk klasik edebiyatında yer alan 'gerçek sevgili', 'tatlı dudaklı', 'ceylan gözlü' gibi kadın sembol ve kimlikleri Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde savaştan korkmayan kadın kimliğine dönüşmüştür (Pruşkovska,s.66-70).

Patriarkal toplumlar incelendiğinde ise kadın ve erkek kimlikleri birbirinin zıttı şeklinde oluşturulduğu görülmektedir. Zıtlıktan kasıt erkek kimliğinin aklı, medeniyeti ve kültürü temsil etmesi, kadın kimliğinin ise duygu, doğayı bedeni temsil etmesidir. Bu kimlik ayrımcılığında tartışmasız olarak erkek üstün sayılmıştır. (Berktay,2004, s.3-4)

Çalışma kapsamında toplumsal cinsiyet farklılıklarının kökeni ve gelişimine ilişkin önemli bulgular sunan toplumsal cinsiyet kuramları incelenmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Kavramını Açıklayan Kuramlar

Her kültürde farklılık göstermesine rağmen yaşanan toplum kadın ve erkeğe yüklediği çeşitli anlamlar, çeşitli davranış şablonları ve beklentiler yüklemiştir. Bu farklılıklardan oluşan cinsiyet kavramının açıklanmasına ilişkin çeşitli kuramlar ortaya koyulmuştur. Günümüzde devam eden bu çalışmalarda psikanalitik, sosyal öğrenme, bilişsel, biyolojik ve toplum cinsiyet şeması kuramları ele alınmaktadır(Pehlivan, 2017, s.503-507).

Psikanalitik kuram

Psikanalitik kuram bilinçaltı süreçleri vurgulamaktadır ve Freud'un araştırmalarına dayanmaktadır. Bu kurama göre kadınların kadınsı erkeklerin erkeksi davranışlar sergilemesi çocuğun ebeveyni ile kurduğu özdeşleştirme ve içselleştirme süreçleriyle ilişkilidir. Burada çocuğun kendi cinsiyetine uygun davranışları kendi cinsiyetinden olan ebeveyni, karşı cinsiyete uygun davranışları ise karşı cinsiyetten olan ebeveyn ile özdeşim kurması ile açıklanmaktadır. Yani bireyin toplumsal ve psikolojik olarak uyumlu olmaları kendi cinsiyetine uygun bir cinsel kimlikle özdeşleşmiş olması gerekmektedir (Çıtak,2008,s.12).

Freud tarafından toplumsal cinsiyet gelişimine ilişkin geliştirilen bu kuramda libido kavramı öne çıkmaktadır. Libido, biyolojik temele dayanan toplumsal ve biyolojik cinsiyeti oluşturan cinsel enerji olarak ifade edilmektedir. Freud'a göre beş evreye ayrılan bireyin psikososyal gelişiminin her bir evresinde libidosu ve psikolojik enerjisi bedeninin belli bir bölümüne odaklanır ve bireyin elde ettiği doyum seviyesine göre bir sonraki evreye tamamen veya kısmen geçer (Dökmen,2016, s.42).

Sosyal öğrenme kuramı

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesini de açıklayan bu kuramın aslı Bandura tarafından öğrenmenin sosyal etkilerinin incelenmesi maksadıyla oluşturulmuştur(Dökmen,2016, s.59). Bu kuramda çocukların cinsiyet rollerine uygun veya uygun olmayan davranışları ödül/ceza yöntemi ile birlikte örnek alma ve gözlemin de etkin olduğu belirtilmektedir. Babasını traş olurken gören erkek çocuğun hareketlerinde babasının traş oluşunu taklit etmesi gibi cinsiyet yönelimli davranışların oluşumunda çocukların çevresindeki modelleri taklit etmesinin etkin olduğu belirtilmektedir(Özlem Özgür, 2010,s.17). Ayrıca bu kuram içerisinde toplumun kadınlara özel ortak beklentileri ve erkeklere özel ortak beklentileri erkek ve kadın cinsiyet rollerini oluşturduğu ifade edilmektedir(Dulin,2007,s.105). Toplum tarafından cinsiyete bağlı oluşturulmuş olan bu rollere örnek verirse mesela kadın ev temizliğini yapması, erkeğin ise evin geçimini sağlaması söylenebilir. Bu şekilde oluşturulan roller ile cinsiyet kalıp yargıları ortaya çıkmaktadır(Dökmen, 2016,s.82).

Hatta Osborne tarafından yapılan araştırmada babaların erkeksi ve annelerin kadınsı davranış düzeyinin çocuğun erkeksi ve kadınsılık düzeyini etkilediği belirtilmiştir. Dolayısıyla yaşanan toplumdaki cinsiyet rol davranışları ne kadar açık tanımlanmış ise bu rollerin gelecek kuşaklara aktarılma ihtimali o kadar artacağı ifade edilmektedir (Anar,2011,s.24).Tabi burda toplumun yapısına bağımlı olmayarak yayın yapabilen kitle

ileşim araçlarına maruz kalan çocukların nasıl etkileneceği ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

Bilişsel kuram

Bu kurama göre çocuklar öncelikle insanların kadın ve erkek olarak iki cinsel gruba ayrıldığını ve kendisinin hangi gruba dahil olduğunu anlarlar. Yani çocuklar bilişsel gelişimin evrensel ilkeleri doğrultusunda ilk aşamada cinsiyetleri ayırıştırarak kendi cinsel kimliklerini öğrenirler. Daha sonraki aşamada ise hangi cinsiyetten hangi kalıplaşmış davranışın beklendiğinin farkeder ve cinsiyetine uygun davranışlar sergilemeye başlarlar (Kaypakoğlu,2003,s.25). Hatta bu kuramda sosyal öğrenme kuramının aksine çocuğun erkeksi ya da kadınsı davranışlarının temelinde ödüllendirmenin değil de çocuğun kendi cinsiyetini ayırıştırarak kendini kimliklendirmesi olduğu belirtilmektedir (Dökmen,2016, s.65). Cinsel kimliklendirme sonrasında çocukların davranışları sabit bir cinsiyet rolü kazanmaktadır ve bilişsel kurama göre çocukların erkeksi veya kadınsı özellikleri benimsemeleri kendilerini cinsel olarak kimliklendirme dürtülerinden ortaya çıkmaktadır (Güldü ve Kart,2009,s.105).

Biyolojik kuram

Biyolojik kuram insanın doğuştan gelen özelliklerinin esas alındığı ve insan davranışlarının şekillenmesine ilişkin incelenen en eski kuramlardan biridir. Bu kuram 1970'lerde Edward Wilson'un hayvanlar üzerindeki cinsiyetler arasındaki farklılıkları biyolojik kurama dayalı olarak incelediği Sosyobiyolojik teorisi ile daha çok önemiyet kazanmıştır. Daha sonrasında ise Buss tarafından toplumsal cinsiyet farklılıklarının açıklanmasında bu teoriden istifade edilmiştir (Caporael, 2001, s. 608-609). Buss kadın ve erkeğin biyolojik yani doğumla gelen özellikleri nedenleri ile kadın ve erkeğin toplum içerisindeki rollerinin de farklılaştığını belirtmiştir. Yani kadın ve erkeğin toplum içerisinde farklı rol üstlenmesinin kaynağının biyolojik olduğu ileri sürülmektedir (Buss, 1995, s. 164).

Kadın ve erkeklerin cinsiyet rollerini cinsiyetleri arasında temel biyolojik ve psikolojik farklılıklar olduğu gerçeğinden yola çıkarak açıklayan kuramlar, biyolojik kuram kapsamına girmektedir. Cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıkların temelinde ise bireylerin yaşam evrelerinde vücudunda salgılanan farklı hormonlarla birlikte işlevsel ve yapısal farklılıklar da bulunmaktadır. (Soner, 2012, s.42). Biyologlara göre kadınların doğum yapabilmeleri cinsiyet rollerini farklılaştıran temel etken olarak görülmektedir. Bu sebepten ötürü de toplumda, kadınlar ev işlerinden, erkekler ise ev dışındaki çevreyle mücadeleden sorumlu bir toplumsal cinsiyet rolü üstlendiği ileri sürülmüştür. Temel alınan iddia ise kadınların doğurganlığıyla ilişkili olarak daha zayıf ve etken olamamasının doğal olduğu bu sebepten dolayı da kadının barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi rolünün erkekler tarafından üstlenildiğidir (Güldü ve Kart,2009,s.101). Bununla birlikte artan doğum kontrol yöntemleri, makineleşme ile erkek fiziki gücüne duyulan ihtiyacın azalması gibi sebeplerden dolayı da bu dağılımında değişimler ortaya çıkmış ve temel iddiaların aksine kadınların iş hayatında görünürlüğü artmıştır(Keskin ve Uluşan,2016, s.52).

Kadın ve erkeğin psikolojik olarak da keskin hatlarla ayrıştığından yola çıkarak toplumsal cinsiyet farklılıklarının oluştuğu da savunulmaktadır (Buss, 1995,s.164). Bu kuramı savunanlara göre erkek ve kadınların davranışları ile kendi bedenleri, beyin ve sinir sistemleri arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır (Ünlü, 2001,s.5). Bu bağla alakalı olarak annelik içgüdüsünün kadının üreme organlarında veya beyinde bulunduğu, erkeklerin ise hormonlarından dolayı mühendislik ve mimarlıkta daha başarılı olduğu savunulmaktadır. Bunlara ek olarak kadın ve erkekte farklı beyin yapıları dolayısıyla farklı bilişsel fonksiyonlarının oluştuğunu iddia eden yaklaşımlar da bulunmaktadır. Biyolojik kuram içerisinde toplumsal cinsiyet kavramı oluşumunda erkek ve kadın davranışlarının farklı hormonal aktivitelerden kaynaklandığı da savunulmaktadır. Bu durum hayvanlar üzerinde yapılan hormonal değişiklik testleri ile incelenmiştir. Mesela erkeklik hormonlarından biri

olan Androjen hormonu arttırıldığı zaman dişilerde dövüşkenlik oranında değişme olduğu görülmüştür. Benzer şekilde klinik olarak elde edilen verilerde androjen hormonu seviyesi yüksek olduğu tespit edilen kız çocuklarında erkeksi davranış gösterdikleri ev oyunlarından çok ev dışı oyunları ve erkek oyun arkadaşlarını tercih ettikleri tespit edilmiştir (Dökmen, 2016, s.48-49).

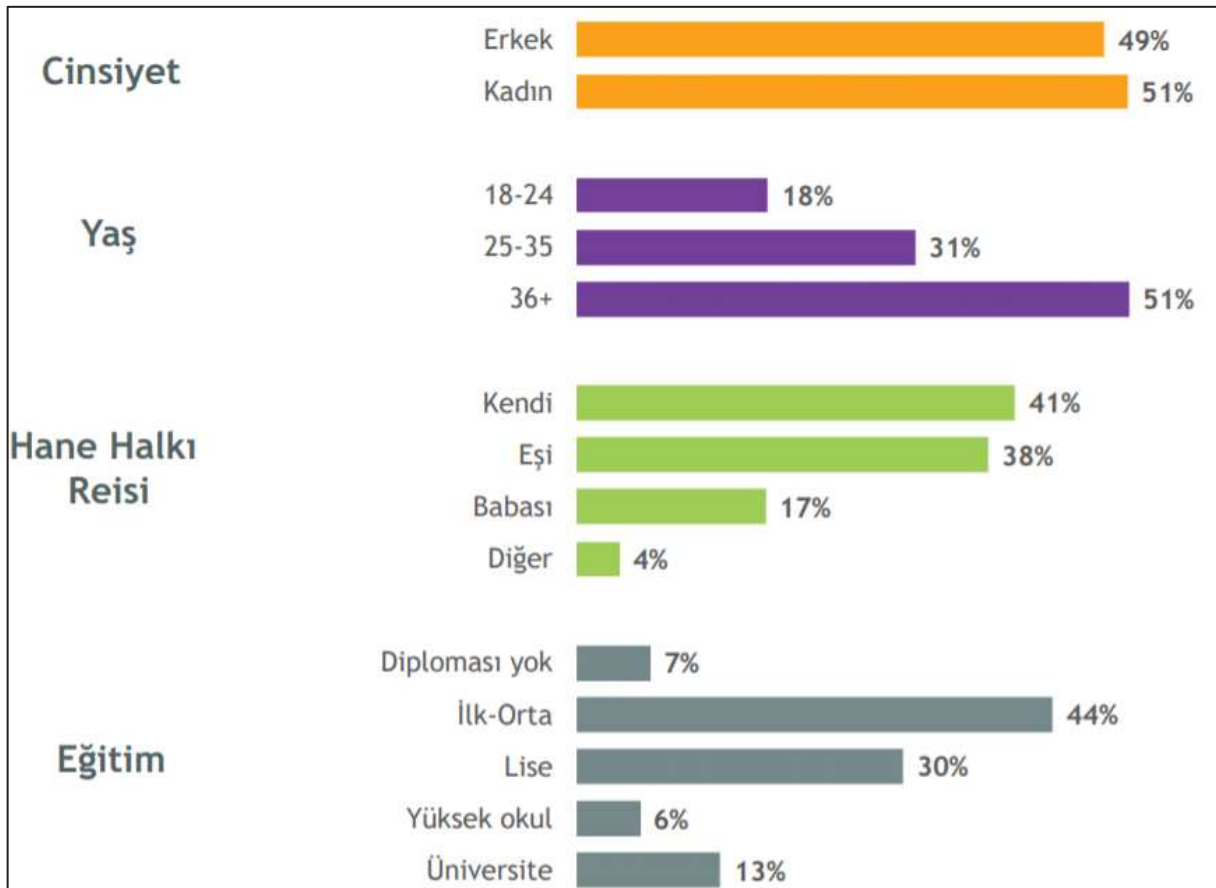
Bununla birlikte cinsiyet rollerinin sadece biyolojik etkenlere göre belirlenmesi, erkek üstünlüğünün kabulüyle birlikte cinsiyetler arasında sosyal eşitsizlik riskini de içermektedir. (Dökmen, 2016, s.52).

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı

Bu kuram sosyal öğrenme kuramındaki örnek alma ve bilişsel kuramdaki cinsiyeti ayırıştırma görüşlerini birleştiren bir yaklaşım öne sürmektedir. Sandra Lipsitz Bern tarafından ifade edilmiş olan bu kurama göre bilişsel kuramdaki cinsiyeti ayırıştırma tanımına ek olarak, bunun yaşanılan kültürdeki kadın ve erkek tanımlarından oluşan cinsiyet şemasına göre kodlama ve organize etmeyi dürtüsünden oluştuğunu da ifade edilmektedir (Dökmen,2016,s.68). Çocuklar tarafından öğrenme ile oluşturulan cinsiyet şeması çocuğun algılarını yönlendiren bir çağrışım ağı gibidir. Çocuk oluşturduğu bu şablona göre gelen bilgileri kodlayıp kadınsı ve erkeksi olarak kategorize edebilirler. Hatta bu işlemde cinsiyetle alakasız şeyler dahi cinsiyet kategorisine alınarak işlenebilir. Dolayısıyla bu şema kadın ve erkek özellikleri algısında temel bir çerçeve oluşturur (Anar,2011,s.26). Mesela fiziki güç erkek , fiziki çekicilik kız çocuklarının cinsiyet algısı çerçevesine sokulmakta ve sonrasında çocukların kendi davranışlarını erkeksi veya kadınsı olarak düzenlemeye güdülemektedir. Yani çocuk kendi şemasına göre kendi cinsiyetine uygun olanları seçerek cinsiyetlerine göre benlik kavramı oluşturmaktadırlar (Güldü ve Kart,2009, s.105).

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri

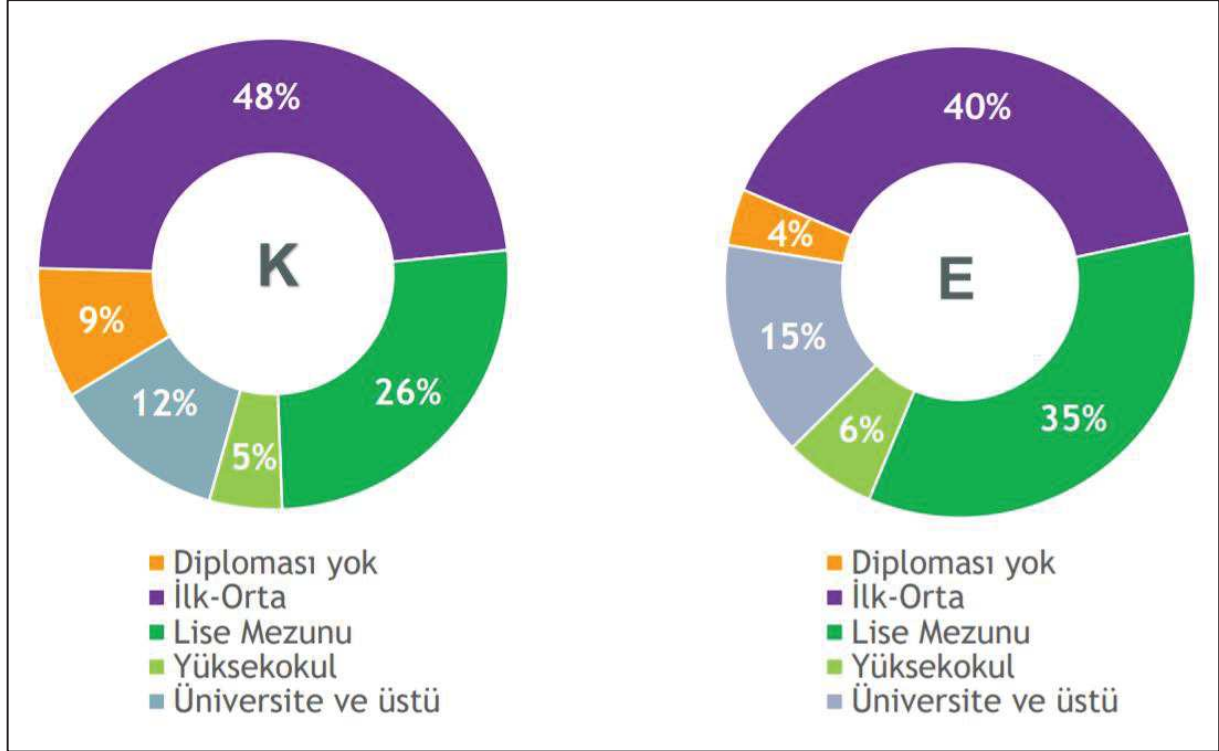
Türkiye’de toplumsal cinsiyet göstergeleri açısından kadınların ve erkeklerin mesleki durumları, eğitim seviyeleri ve toplum içinde sosyal statülerinin ele alınması gereklidir. Bu bağlamda Çarkoğlu ve Oneil, (2018) “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması” çalışmasındaki veriler ele alınacaktır. Şekil 1’de kadın ve erkeklerin ortak demografik verilerini göstermektedir. Ülkemizde nüfusun %51’i kadın iken, %49’u erkektir. Şekil 2’de de görüldüğü üzere kadınların %9’sinin diplomasının olmadığı, erkeklerin ise %4’ünün diplomasız olduğu görülmektedir. Diğer taraftan kadınların ilkokul, ortaokul ve lise mezuniyeti konusunda erkeklere nazaran çok geride kaldığı yine Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 1. Toplumsal cinsiyet açısından demografik veriler (Çarkoğlu ve Oneil, 2018).

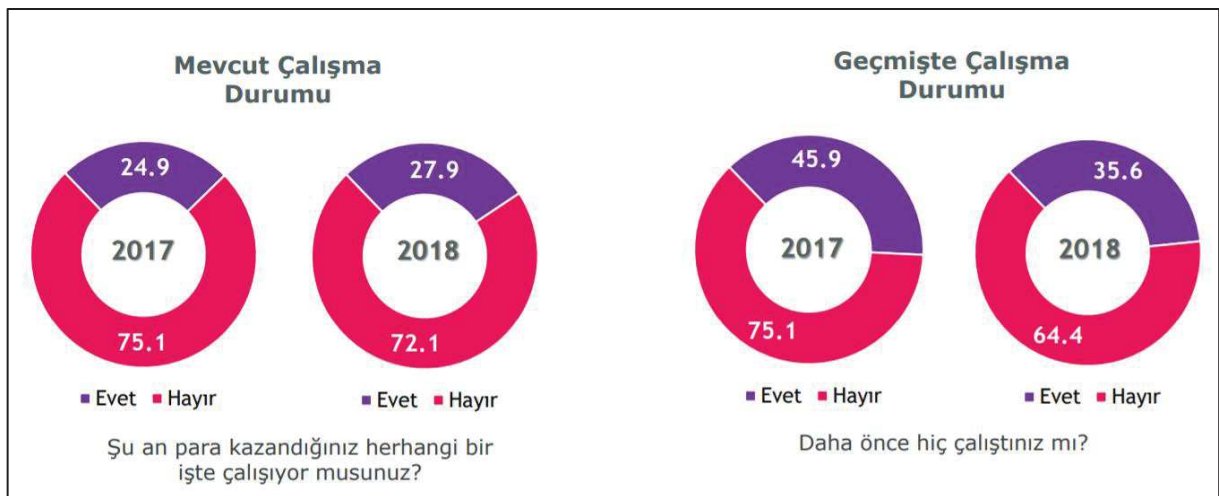
Yüksek öğrenim konusunda ise kadınların erkeklere göre geride kaldığı görülse de farkın ilk ve ortaöğretimdeki gibi çok yüksek olmadığı Şekil 2’de görülmektedir. Erkeklerin ise özellikle lise düzeyinde diploma sahip olma konusunda kadınlara göre çok daha önde

oldukları görülmektedir. Bu durum erkeklerin lise mezunu olarak iş hayatına girmeleri ile açıklanabilir bir durumdur. Kadınların ise ilk ve orta öğretimde diploma sahipliği düşük düzeyde kalsa yüksek öğrenimde daha iyi bir düzeye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Şekil 2. Kadın ve erkek eğitim durumu göstergeleri (Çarkoğlu ve Oneil, 2018).

Kadınların halihazırdaki ve geçmişteki çalışma durumuna ilişkin veriler Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3. Kadınların çalışma durumu (Çarkoğlu ve Oneil, 2018).

Çarkoğlu ve Oneil (2018) tarafından yapılan araştırmaya katılan kadın katılımcıların %72'si 2018 yılında çalışmamakta olduğunu ifade etmiştir. Geçmişte hiçbir şekilde çalışmadığını ifade edenlerin oranının ise %64 düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere Türk toplumunda kadınların daha çok ev işleri ile meşgul olduğu görülmektedir. Yazarların yaptığı bu çalışmada toplumsal anlamda kadın ve erkek arasında eşitliğin olmadığını ifade eden kadın oranı %81 düzeyinde iken, erkeklerin oranı ise %68 düzeyinde olduğu görülmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere gerek kadın ve gerekse erkek olsun, toplumsal anlamda kadın erkek eşitliğinin kadınların aleyhinde geliştiğinin katılımcılar tarafından kabul edildiği görülmüştür.

Ders Kitapları ve Toplumsal Cinsiyet

Ders kitaplarında geleneksel cinsiyet rollerinin kitaplara da yandığı görülmektedir. Ders kitaplarında genellikle erkekler iş yaşamında, toplumsal alanda resmedilirken, kadınlar ise aile içerisinde, ev içinde resmedilmektedir. Kadınların genelde eş ve anne rollerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu durum çocukların bireysel gelişiminde geleneksel kalıp yargılara bağımlı kalmasını sağlamaktadır. Esasında kadın ve erkek rollerini kalıp yargılar ile sınırlandırmaktan ziyade daha geniş yelpazede cinsiyet ayrımı yapmaksızın yansıtması çocukların bireysel gelişim açısından çok daha faydalıdır (Esen ve Bağlı, 2002, s.151-152).

Artemur-Çimen ve Bayhan (2018) 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında yeniden yapılandırılan müfredata bağlı olarak hazırlanan ders kitaplarının bir önceki eğitim öğretim yılına göre toplumsal cinsiyet açısından değişiklikler olup olmadığını araştırmıştır. Yazarlara araştırma sonucunda ders kitaplarının çoğunluğunda toplumsal cinsiyet açısından sorunlar olduğunu ileri sürmüştür. Özellikle 2017 yılı sonrasında yenilenen ders kitaplarında bahse konu sorunların daha ağır bir şekilde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarında cinsiyetçi mesajlara ve cinsiyetçi temsillere gerek açık ve gerekse örtük bir şekilde çok daha yoğun bir şekilde yer verildiği görülmüştür. Örneğin 9. sınıf Tarih ders kitabında 2016 yılında

var olan kadın temsiline ilişkin olumlu anlatımların 2017 yılında basılan ders kitabından çıkarılmış olduğu yazarlar tarafından tespit edilmiştir. 1. sınıf Türkçe kitabında ise 2017 yılında cinsiyet eşitliğini öne çıkaran herhangi bir örnek olmadığı tespit edilmiştir.

Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin yalnızca sosyal ders kitaplarında olmadığı bilinen bir durumdur. Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet açısından matematik kitaplarında dahi ayrımcılığı söz konusu olduğu görülmektedir. Örneğin sayıların ve temel matematik öğretiminde erkeklerin topladığı elmalar sayılırken, kız çocuklarının astığı çamaşırlar saydırılabilmektedir. Bu şekilde henüz ilkokula adımını atmış çocuklara dahi toplumsal cinsiyet rollerinin benimsetilmeye çalışıldığı görülmektedir (Gümüsoğlu, 2008, s. 49).

Sarıtaş ve Şahin (2018, s.475) ders kitaplarında toplumsal cinsiyet açısından sorunların giderilmesine yönelik olarak aşağıdaki önerileri getirmiştir;

- i. Ders kitaplarının hazırlanmasında bilhassa görsel ve metinleri meydana getirirken toplumsal cinsiyet rollerini keskinleştirecek faktörlerin bulundurulmamasına özen gösterilmesi,
- ii. Kadın figürlerine ve anlatımlarına yalnızca ev içi sorumluluğunu dayatan mesleki rollerden ziyade çok çeşitli alanlarda mesleki roller verilmesi,
- iii. Erkeğin ise yalnızca prestij ve güç sağladığı düşünülen mesleklerin yanında kadınlara özgü olduğu düşünülen iş kollarında da resmedilmesi ve anlatılması faydalı olacaktır.

İlgili Çalışmalar

Çalışmanın bu kısmında ders kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesine yönelik yurtiçinde ve yurtdışında yapılmış olan çalışmalar ele alınacaktır.

Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Esen ve Bağlı (2002) ilköğretim ders kitaplarında kadın ve erkek resimlerini toplumsal cinsiyet açısından incelemiştir. Bu kapsamda yazarlar ilköğretim 1. Sınıf Abece ve Türkçe kitaplarında mevcut olan yetişkin resimlerini toplumsal cinsiyet rolleri açısından analiz etmiştir. Çalışma sonucunda hem kadın ve hem erkek figürler genellikle aile resimlerinde ve çocuklarla beraber gösterildiği, kadın figürlerin genelde ev içinde gösterildiği, erkek figürlerin ise toplumsal yaşam içinde ve iş yaşamında gösterildiği tespit edilmiştir. Yazar buna bağlı olarak geleneksel cinsiyet rollerine ait kalıp yargıların ders kitaplarına da etki ettiğini vurgulamıştır.

Gümüšoğlu (2008) yapmış olduğu çalışmada ülkemizin kuruluşundan günümüze kadar ders kitaplarında erkek ve kadın modellerinin ne şekilde ele alındığını incelemiştir. Yazar tarafından 1928 yılından 2008 yılına kadar yayınlanmış olan 1500'ü aşan sayıda ilköğretim ders kitabı analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda 1950'li yıllara kadar ders kitaplarında kadın modeli daha modern bir şekilde gösterildiği, 1950'lerden sonra ise kadın modeli ailenin hizmetçisi şeklinde gösterilmeye başlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca günümüzdeki ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet yaklaşımının 1950 yıllarından dahi daha olumsuz olduğu vurgulanmıştır.

Tezer-Asan (2010) ilköğretim 1-5 sınıflarda okutulan ders kitaplarını cinsiyetçilik bakımından incelemiş ve okullarda görevli öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarını ölçmeye çalışmıştır. Bu kapsamda yazar öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarını tespit etmek amacıyla öğretmenlere anket uygulamıştır. Yazar diğer taraftan ilköğretim ders kitaplarındaki resim ve metinleri cinsiyetçilik açısından değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda yazar öğretmenlerin okul ortamında, toplumsal yapıda, sınıf içi uygulamalarda cinsiyetçilik algısı taşıdıklarını tespit etmiştir. Ders kitaplarının ve öğretmenlerin metin ve resim analizlerinde cinsiyetçi tutumların olduğu belirlenmiştir.

Kitiş-Çınar (2013) ortaokul Türkçe ders kitaplarını toplumsal cinsiyet açısından incelemiştir. Araştırmada yazar tarafından 2012-2013 yılında MEB tarafından yayımlanan 20 adet ortaokul Türkçe ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabında bulunan metinler ve resimler içerik çözümlemesi yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda kitaplarda erkeklerin kadınlara nazaran daha görünür şekilde yer aldığı, erkek ve kadın rollerinin geleneksel kalıp yargılara uygun olarak anlatıldığı ve resmedildiği, kadınların daha ziyade anne, hemşire, öğretmen rolleri ile sunulduğu tespit edilmiştir. Yazar bu durumu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kitaplarda tekrardan üretilmesi olarak yorumladığı görülmüştür.

Yeşil (2014) ortaokul Türkçe ders kitaplarını toplumsal cinsiyet açısından ele almıştır. Bu kapsamda bahse konu kitaplarda sunulan toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet ifadeleri analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında yazar hem ders ve öğrenci çalışma kitaplarını hem de öğretmen kılavuz kitaplarını incelemiştir. Çalışma sonucunda yazar toplumsal cinsiyet açısından ders kitaplarında geçmişe nazaran olumlu bir gidişatın olduğunu ancak hala gerekli olan düzeye ulaşamadığını vurgulamıştır.

Ünelöz (2017) yapmış olduğu çalışmada ödüllü çocuk romanlarında toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından incelemiştir. Bu kapsamda yazar tarafından 2013-2015 yılları arasında Türkiye’de çocuk ve gençlik edebiyatı ödülü alan romanlar toplumsal cinsiyet açısından ele alınmıştır. Çalışma sonucunda incelenmiş olan kitaplarda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına destek veren örneklerin çok fazla düzeyde olduğu ama az da olsa geleneksel kalıp yargıların dışına çıkan anlatımların da mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Artemur-Çimen ve Bayhan (2018) 2017 yılında basılan ders kitaplarını bir önceki yılda basılan kitaplar ile toplumsal cinsiyet açısından değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda 2017 yılında çıkarılan kitapların bir önceki yılda çıkarılan kitaplara göre toplumsal cinsiyet bakımından çok fazla düzeyde sorunu barındırdığını ortaya konulmuştur.

Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Ruddick (2010) Japonya’da lise okul kitaplarında toplumsal cinsiyet kavramını incelemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda yazar İngilizce ders kitabında (Reward Starter) kadınların erkeklere göre daha az görünürlüğe sahip olduğunu ve kadınların mesleki ve ailevi rollerde geleneksel bir biçimde temsil edildiğini tespit etmiştir.

Gharbavi ve Mousavi (2012) İran’da İngilizce yabancı dil ders kitaplarını toplumsal cinsiyet açısından incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada İran’da İngilizce yabancı dil derslerinde kullanılan ders kitaplarında erke ve kadın imajları, mesleki rolleri, görünürlükleri içerik analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Tüm bu değişkenlerin frekans dağılımları karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda ders kitaplarında bulunan resim ve metinlerde kadınların görünürlüğünün erkeklere nazaran düşük olduğu, erkeklerin kadınlara göre çok çeşitli alanlarda mesleki rollere sahip olduğu gösterildiği yazarlar tarafından saptanmıştır.

Damayanti (2014) Endonezya’da ilköğretim okullarında yabancı dil öğreniminde kullanılan İngilizce ders kitaplarını toplumsal cinsiyet bakımından incelemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda bahse konu kitaplardaki resimler ve metinlerde kadın ve erkek temsili analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ders kitaplarında kadın erkek temsilleri arasında asimetric bir durum olduğu saptanmıştır. Ders kitaplarında kadınların erkeklere bağımlı ve erkeklerin takipçileri şeklinde resmedildiği tespit edilmiştir.

Hameed (2014) Pakistan’ın Pencap eyaletindeki ilkokullarda kullanılan İngilizce ders kitaplarındaki cinsiyet imajını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda yazar kitaplarda bulunan metin ve resimlerde kadın cinsiyetine karşı ön yargılı bir imaj çizildiğini ifade etmiştir. Erkeklerin genellikle pozitif ve anlamlı bir şekilde resmedildiği, kadınlardan sürekli olarak önde gösterildiği tespit edilmiştir.

Yonata ve Mujiyanto (2017) Endonezya’da lise ders kitaplarında toplumsal cinsiyet öğelerini incelemiştir. Çalışma kapsamında iki ayrı ders kitabı içerik analizi yöntemi ile ele

alınmıştır. Yapılan çalışma sonucunda her iki kitapta bulunan resim ve metinlerde erkek cinsiyetinin kadın cinsiyetine göre daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan erkeklerin daha çok sosyal, yüksek eğitimli ve ev-dışı aktivitelere katılan bireyler olarak gösterildiği yazarlar tarafından vurgulanmıştır.

Islam ve Asadullah (2018) Malezya, Endonezya, Pakistan ve Bangladeş'teki ortaokul ders kitaplarını toplumsal cinsiyet bağlamında nicel içerik analizi yöntemi ile ele almıştır. Yazarlar kitaplarda kadınların temsilinin %40 düzeyinde kaldığı ve erkeklere sadaha çok yer verildiğini ortaya koymuşlardır. Kitaplarda kadınların daha çok az prestijli ve geleneksel meslekler ile temsil edildiği, kadınların daha pasif ve içe dönük bir biçimde gösterildiği tespit edilmiştir. Erkeklerin daha çok profesyonel rollerde gösterildiği, kadınların ise ev içinde gösterildiği saptanmıştır. Kadınların görünürlük oranı Malezya ve Endonezya'daki kitaplarda %44 seviyesinde iken, Pakistan'da kitaplarda %24, Bangladeş'teki kitaplarda ise %37 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.

Bölüm II: Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu tez çalışması betimsel nitel bir araştırma desenine sahiptir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi deseni kullanılmıştır. Bu çerçevede 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitaplarından toplumsal cinsiyetle ilgili veriler toplanmıştır.

Sosyal bilimlerde bir veri toplama yöntemi olarak kullanılan doküman analizi, özellikle anket, mülakat ve gözlemlerle elde edilen verileri desteklemek amacıyla da kullanılmaktadır. Bu araştırmada 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitapları ve kılavuz kitaplar doküman analiziyle incelenmiştir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini, MEB tarafından tavsiye edilmiş olup 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okutulan ders kitaplarındaki görsel unsurlar, etkinlikler ve metinler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu ise ortaokul seviyesinde her bir sınıf için okutulan ve çeşitli yayınevlerine ait olan Türkçe ders kitaplarından oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders, öğrenci çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarından elde edilmiştir. Aşağıda çalışmamızda temel alınan ders kitaplarına ait bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

İnceleme kapsamındaki kitaplara ulaşım Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Bilişim Ağı ürün sitesinden (<http://www.eba.gov.tr/>) sağlanmıştır. Sitede bir yayınevine ait 5. sınıf ders kitabı olması sebebiyle 5. Sınıf düzeyinde yapılan inceleme tek kitap üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1.

Türkçe Ders Kitapları ve Öğretmen Kılavuzları Listesi

Yayınevi	Kitap	Yazarlar
Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları	Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Hülya Ağin Haykır, Hüseyin Kaplan, Ali Kıryar, Rasim Tarakcı, Ercan Üstün
Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları	İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı, Öğretmen Kılavuzu	Fatma Kevser Sümer, Gülşah Muştı, Sinan Şengül
Başak Yayınları	İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı, Öğretmen Kılavuzu	B. Ümit Bozkurt, Suna Canlı,
Ez- De Yayıncılık	İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı, Öğretmen Kılavuzu	Recep Yıldırım
Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları	İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı, Öğretmen Kılavuzu	Serdar Arhan, Selma Başar, Tuncay Demirel
Dörtel Yayıncılık	İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı, Öğretmen Kılavuzu	Nihat Erdal

Verilerin Toplanması

Çalışmamızı oluştururken öncelikle konu ile ilgili daha önce ortaya konmuş kitaplar, tezler ve makaleler tarama yöntemiyle incelenmiştir. Konu ile ilgili kavramsal çerçeve oluşturulmuş, ardından ders kitaplarındaki cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bulguları sağlıklı belirleyebilmek için yararlanılan kategori oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz, toplumsal veya toplumbilimsel araştırmalar kapsamında istifade edilen bir yöntemdir. Bu yaklaşıma göre, daha önceden temalar belirlenir ve bu temalara göre özet ve yorumlama yapılır. Doğrudan alıntılara oldukça sık yer verilen bu yöntemde amaç bulguları düzenleyerek

yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve görsellerde kodlamalar yapabilmek amacıyla altı ayrı kategori tespit edilmiştir. Oluşturulan bu kategoriler tez danışmanı ve iki ayrı alan uzmanı tarafından incelenmiş ve onaylanmış, analizler bu doğrultuda yapılmıştır. Bahse konu kategoriler dikkate alınarak Tablo 2’de belirtilen kitap içeriklerinde bulunan metinler ve görseller toplumsal cinsiyet kavramı açısından incelenmiştir. Taranan içerikte toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili metin ve görseller hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Bölüm III: Bulgular ve Yorum

Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneye Göre Toplumsal Cinsiyet

Toplumların bireylere dayattığı roller ve davranış kalıpları, bir süre sonra bireylerin giyim tarzı, kıyafetlerinin renkleri, çocuk için anne ve baba tarafından seçilen oyuncakların çeşidi gibi birçok alanı şekillendirebilmektedir.

Çocuk doğduğu andan itibaren ailesi tarafından cinsiyetine göre yönlendirilmektedir. Kız çocukları daha süslü giydirilerek kıyafetlerinde pembe başta olmak üzere canlı renkler tercih edilirken erkek çocukları daha sade ve dikkat çekmeyen renklerle donatılır. Oyuncak tercihinde de benzer durum söz konusudur. Erkek çocuklarına silah, top ve araba gibi oyuncaklar alınmakta iken kız çocuklarına daha çok tencere, tabak ve bebek gibi ev işlerinde kullanılacak eşyalar alınmaktadır (Topal, 2012).

Çizgi filmler ve reklamlar başta olmak üzere televizyon programları ve resimli kitaplar aracılığıyla küçük çocuklara gösterilen oyuncaklar kadın ve erkeğin vasıfları arasındaki farklılıkları vurgulayacak eğilimdedirler. Mektupla sipariş katalogları ve oyuncakçı dükkânları ürünlerini genellikle toplumsal cinsiyete göre tasnif eder. Hatta toplumsal cinsiyet açısından tarafsız gibi görünen bazı oyuncaklar bile gerçekte böyle değildirler. Örneğin, oyuncak tavşanlar ve yavru kediler kız çocuklara önerilirken, kaplan ve aslanlar erkek çocuklar için daha uygun görülmektedir (Giddens, 2000; akt. Kösel, 2009, s. 11).

Çocuk oyuncakları kitap içerikleri, basın yayın organları, oyuncak marketleri vb. alanlarda genel olarak belli bir tasnifin içerisinde teşhir edilmektedir. Çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda çocukların sıklıkla toplumsal cinsiyete göre kalıplaşan oyuncaklarla başka bir ifade ile kız çocuğun ise kız oyuncaklarıyla erkek çocuğun erkek oyuncaklarıyla oynadığı belirlenmiştir (Sunshine-Genova,1994; Akt., Soyer, 2009).

Örnek 1:

Resim 1. Alis'in Arkadaşları Örneği (Kaynak: Ağın Haykır vd.,2017, s. 20).

5. sınıf ders kitabında yer alan“Alis Harikalar Diyarında - Tavşanın Peşinden” adlı metinde, masal kahramanı Alis'in arkadaşları tavşan ve kedidir. Kedi, Alis'in gerçek dünyadaki, tavşan ise masal dünyasındaki arkadaşlarıdır. Hikâyenin başında ablasıyla birlikte kıra çıkan Alis, papatya toplama ve onlarla çelenk yapma niyetindeyken önünden kırmızı gözlü bir tavşan geçer. Alis bu tavşanın peşine takılır ve masal dünyasında maceradan maceraya koşar. Fakat macera boyunca hep kedisini anar ve onu çok özler.

Toplumsal cinsiyet kavramı açısından ele alındığında yazarın Alis için seçtiği arkadaşların yansız bir şekilde seçilmediği görülmektedir. Zira Giddens (2000, s.17), toplumsal cinsiyet açısından tarafsız gibi görünen kimi oyuncakların pratikte öyle olmadığına, örneğin oyuncak tavşanlar ve yavru kedilerin kızlara önerilirken, kaplan ve aslanların erkekler için daha uygun görüldüğüne dikkat çekmektedir. Bu durum, yukarıdaki görselle ve bahsi geçen metinden yaptığımız bir alıntıyla örneklendirilmiştir:

““Dinah beni bu gece ne kadar arar!” Dinah onun kedisiydi. “Sanırım ki bu akşam senin yanında olamayacağım. Öğleden sonra ona sütünü vermeyi unutmazlar umarım. Dinah, senin yanımda olmanı ne kadar çok isterdim. Boşlukta fare olmaz ama senin için yarasa yakalayabilirdim...” (Ağın Haykır vd., 2017, s.21)

Örnek 2:

Resim 2. Oyun Arkadaşı Tavşan ve Fare (Kaynak:Sümer, Muştı ve Şengül, 2017a, s. 73).

6. sınıf ders kitabında yer alan “Oyuna Hadi” adlı metne ait ilk resme bakıldığında öncelikli olarak göze çarpan ip atlayan çocuklardır. Eğlenceli ve basit bir oyun olan ip atlama oyununda esasında erkeklerin veya kızların ayırt edici herhangi bir niteliğine yönelik hareketlere dayanmamaktadır. Sallanan ipi üzerine basmama amaçlı olarak uygun zamanda zıplama esasına dayanan bu oyun, her iki cinsiyetten olan çocukları eğlendirebilecek niteliktedir. Fakat bu özelliğine rağmen ip atlama oyunu öteden beri toplum tarafından

yalnızca kızların oynadığı bir oyun olarak algılanmaktadır. Yukarıdaki resimde de toplumun bu algısının bir tezahürü görülmektedir. Zira ip atlayan çocuklara ilk bakıldığında kız çocukların yoğunluğu göze çarpmaktadır.

Resimde göze çarpan diğer bir husus ise ipi sallayan tavşan ve fare kılığında kişilerdir. Tavşan kostümü giyen kişinin kadın olduğu net olarak görülmekte, fare kılığına giren kişinin ise erkek olduğu tahmin edilmektedir. Daha önce de değinmiş olduğumuz oyuncak seçiminde toplumsal cinsiyetin etkisi konusu örneklenmiş olmaktadır. Nitekim toplumsal algı tavşan, kedi, kuş gibi sevimli, naif hayvanları kız çocuklarıyla özdeşleştirirken; kaplan, kurt, at gibi gücün sembolü olan hayvanları erkek çocuklarıyla özdeşleştirmektedir.

Örnek 3:

Resim 3. Çiçek ve Güreş (Kaynak: Sümer, Muştı ve Şengül, 2017a, s.74).

6. sınıf ders kitabında yer alan “Oyuna Hadi” adlı metne ait ikinci resme bakıldığında birçok çocuğun kendi aralarında veya tek olarak birbirinden farklı oyunlar oynadığı görülmektedir. Resmin sol alt köşesinde yine iki erkek çocuğun güreştiği dikkat çekmektedir. Atalarımızdan bize ulaşan ve güce dayalı bir spor olan güreş, bu resimde de örneklendiği üzere toplum tarafından erkeklerle özdeşleşen bir niteliğe sahiptir. Oysa edebiyatımızın temel taşlarından biri olan ve Türk toplumunun kimliğini yansıtan Dede Korkut Destanı’nda Baniçiçek’in eşini seçmek için onunla güreştiğinden bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra tarihî süreç içerisinde Türk kadınının ok attığı ve ata bindiği de bilinmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle bahse konu ders kitabında kullanılan görselde, güreşen kızlara da yer verilmesi gerekmektedir. Resimde dikkat çeken bir diğer husus ise kucağında çiçek taşıyan bir kız çocuğudur. Çiçek ve kadın, hangi toplumda olursa olsun insanlar tarafından bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ayrılmaz bir bütün olarak görülmektedir. Bunun nedeni, çiçeklerin ve kadınların “güzellik” noktasında buluşmaları olabilir. Yukarıdaki resimde de “çiçek” ve “kız çocuğu” aynı karede bütünleşmiştir. Oysa kadınların çiçekle eşleştirilmesi, ilk bakışta hoş görünen fakat insan zihninde kadınlarla ilgili istenmeyen yargılar oluşturan bir durumdur. Zira çiçeklerin hassas, kırılabilir ve nazik olması kadınların da tıpkı çiçekler gibi bir başkası tarafından korunmaya ve bakıma muhtaç olduğu algısına sebep olur. Bu da yine kadının hayatının kaderini erkeğin çizmesine izin vermektir.

Örnek 4:

Resim 4. Masal Dinleyen Küçük Kız (Kaynak: Erdal, 2017, s. 14).

Resim 5. Süpermen İzleyen Çocuk (Kaynak: Erdal, 2017, s. 16).

8. sınıf ders kitabında yer alan “Kişilerarası İletişim ve Kitle İletişimi” alı netinde teknolojinin yararlı ve zararlı yönlerinin yanı sıra teknolojinin insanlar arasındaki iletişimi nasıl etkilediği konu edilmiştir. Metinde yararlanılan iki görsel konumuz itibariyle dikkate değerdir.

Görsellerin ilkinde (Resim 4), pembe pijamalarını giymiş küçük bir kız çocuğu annesinden masal dinlemektedir.

İkinci görselde (Resim 5) ise erkek çocuğu televizyondan “Süpermen”i izlemektedir. Bu durum araştırmamızın konusu açısından önemlidir. Zira kız çocuğu konuşma ve dinleme gibi eylemlerle özdeşleştirilirken, erkek çocuğu süper kahramanla, iletişimsizle ve teknolojiyle özdeşleştirilmiştir.

Örnek 5:

5. sınıf ders kitabında yer alan “Oyuncak” adlı metinde yazar, anılarından bahsederken komşusunun oğlunun kurşun askerleri olduğuna değinmektedir. Bu durum, erkek çocuklarının asker, araba, savaş araçları gibi oyuncakların özdeşleştirilmesine örnektir.

“Komşumuzun oğlunun kurşun askerleri vardı bir tek onlarla da oynardı nişan alan yürüyen selam duran kurşun askerler torunumun da var böyle askerleri ama kurşun asker değil plastikten yapılmış onlarla oynamasını sevmiyorum” (Ağın Haykır vd.,2017, s. 11)

Örnek 6:

5. sınıf ders kitabındaki “Güvercin” adlı metne ait etkinlikte “Kargayla Tilki” adlı meşhur bir fabla yer verilmiştir. Bu metinde dikkat çeken, tilkinin “Tilki Baba”, karganın da “Karga Usta” şeklinde erkekler için kullanılan unvanlarla anılıyor olmasıdır. Ayrıca metinde tilki tarafından karganın çok “yakışıklı” olduğu belirtilmektedir. Yakışıklı kelimesinin erkekler için kullanılan bir sıfat olduğu düşünülürse, yazar tarafından karga için tercih edilen cinsiyetin erkek olduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak daha evvel paylaştığımız

örneklerde de görüldüğü üzere bu örnekte de kimi hayvanlar erkeklerle anılırken tavşan, kedi gibi kimi hayvanlar da kadınlarla anılmaktadır.

“Karga Usta, bir ağacın dalına konmuş, iki gagasının arasında kocaman bir dilim peynir, gözlerini krallar gibi çevresinde dolaştırmaktaymış. Rastlantı bu ya, bizim Tilki Baba da oradan geçiyormuş, peynirin kokusunu alıvermiş hemen, ağzı sulanmış. Başını yukarı kaldırmasıyla bizim Karga Usta’yı görmesi bir olmuş, daha çok sulanmış ağzı.

“Günaydın, benim çok sayın ve çok soylu karga kardeşim,” demiş. “Öyle yakışıklısınız ki hele benim gözüme öyle güzel görünüyorsunuz ki!...” (Ağın Haykır vd., 2017, s.72)

Bireylerin Davranış Kalıplarına Göre Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet açısından toplumu oluşturan bireylerin kadın ve erkek olarak farklı rol ve sorumluluklarla kuşatıldığı görülmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde daha modern ve rahat bir yaşam sürdürmeleri için kadınlar ve erkekler, toplumsal cinsiyet rolleri açısından eşit olarak donatılmalıdır. Bu sayede toplumsal ve bireysel roller kişilere cinsiyetlerine göre değil; birey olma özelliklerine göre yüklenebilecektir. Böylece insanlar doğdukları andan itibaren erkek ya da kadın olma rolüne bürünmekten ziyade bir birey olmanın kural ve gerekliliklerini öğrenebileceklerdir.

Oysa pratikte durum bundan farklıdır. Zira toplumlar, kendilerinden beklenen rollere uygun davranmayan kadın ve erkekleri yadırgamakta hatta dışlamaktadır. Örneğin erkeklerin her durumda ketum ve güçlü olması beklenir. Bu özellikleri taşımayan erkekler ise “kadın gibi olmak” ile itham edilir. Toplum, kılık kıyafetlerde kullanılan renklerden, duygusal yaşantıya kadar her alanda kadın ve erkeklerin davranış kalıbı ve rollerini belirlemiştir. Buna göre kimi zaman kadınlara biçilen roller ağırken kimi zaman da erkeklerin çeşitli açılardan kadınlar gibi ağır sorumluluklar yaşadıklarını görmek mümkündür.

Toplumsal cinsiyet ayrımları hem erkeklerin hem kadınların hayatına şekil verir ve sonuç olarak bu çeşitlilik sadece farklılıktan daha fazla anlam taşır (Öngen ve Aytaç, 2013). Toplum, erkekten, her türlü akılcılığı elinde tutmasını ve kamu sahasında varlık göstermesini beklemektedir. Erkeğe ailenin geçimini temin edecek ve iş başaracak roller yakıştırılmaktadır (Ersöz, 2010). Böyle bir bakış açısı, toplumsallaşma sürecinde erkeğin duygusal davranışlar sergilemekten kaçınmasına yol açar (Gümüšoğlu, 2014).

Toplumun her iki cinse de ayrı ayrı yakıştırdığı davranış kalıpları vardır. Örneğin; zariflik, iyi yüreklilik, yardımseverlik, konuşkanlık, meraklılık gibi davranışlar kadınlarla özdeşleştirilirken; az konuşma, detaylı düşünmeme, duygularını belli etmeme gibi davranışlar ise erkeklere yakıştırılmaktadır.

Erkek çocuklar ağladığı zaman “erkekler ağlamaz” gibi ifadelerle çocuk susturulmakta ve duygularını dışa vurması engellenmektedir. Küfür etme, her iki cins için de ayıp sayılmakla beraber, erkek çocuklar için bu eylem takdir sebebi olabilmektedir. Eve misafir geldiğinde kız çocuklarının misafirlere “hoş geldiniz” demeleri ve şeker tutmaları beklenmektedir. Görgü kuralları ve nezaket kız çocuklarının asli bir görevi sayılmakta, söz konusu erkek çocuklar olunca aynı beklenti daha düşük tutulmaktadır (Topal, 2012,s.10).

Kitle iletişim araçları da kadın ve erkeğin davranış kalıplarının şekillenmesinde etkilidir. Özellikle reklamlar aracılığıyla kadınlar için belli kalıplar çizilmektedir. Reklâm kadınları; genç, güzel, çalışkan, becerikli, bakımlı, fedakâr, mutlu olarak ekranlarda boy göstermektedir. Çeşitli yayın organları aracılığıyla kadınlar “sadık eş”, “fedakâr anne” davranış kalıplarıyla karşımıza çıkmaktadır (Saktenber, 2000; akt. Kaçar, 2007,s. 81).

Örnek 1:

Resim 6. Zeybek Örneği (Kaynak: Bozkurt ve Canlı, 2017a, s.56).

6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan “Hey Gidinin Efesi” adlı metinde zeybek oyunu tanıtılmaktadır. Metinde yazar genel itibariyle, zeybek oyununun erkeklere yaraşır ağır figürlerden oluştuğunu, zeybeklerin de ağır oturaklı kimseler olduğunu anlatmaktadır. Burada her ne kadar doğrudan kadınlara yönelik davranış kalıplarından bahsedilmese de aşağıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere kırılıp dökülmeler ve titrek hareketler kadınlara atfedilmektedir. Bu tip hareketler erkeğe hele de zeybeğe yakıştırılmamakta ve olumlu karşılanmamaktadır. Ayrıca böyle davrandığı için zeybek, övgüyü hak etmekte, “erkekçe” kelimesi de bu övgünün ifadesi olarak kullanılmaktadır. Bu durumun aksine oyun oynarken kırılıp dökülen erkekler de dolaylı olarak yerilmektedir.

“... Ama hiç değişmeyen şey, zeybek oyununun o ağır ve erkekçe havasıdır. Öyle titrek hareketler, kırılıp dökülmeler, zeybeğin ruhuna aykırı kaçır.” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s. 56)

Yine aynı metinde kullanılan görselde zeybek oyunu, tek başına heybetle oynayan bir erkek ile temsil edilmektedir. Oysa bu oyun yalnızca erkekler tarafından oynanamamaktadır. Pek çok Anadolu dansında olduğu gibi zeybek oyununda da kadın ve erkekler karşılıklı oynayabilmektedir.

Örnek 2:

Resim 7. Sohbet Etme(me) (Kaynak: Bozkurt ve Canlı, 2017b, s. 170).

6. sınıf çalışma kitabında bilgi, teknoloji ve doğa konulu ünitadaki etkinlikte yer alan 3. görselde masada birlikte bir şeyler içen üç kişi yer almaktadır.

Resimde dikkati çeken masadaki iki erkeğin sohbete ve hatta dış dünyaya kendilerini kapatarak dikkatlerini tamamen ellerindeki telefona yönettikleridir. Öte yandan resimde yer

alan kadının elinde telefon yoktur; düşünceli ve mutsuzdur. Bu şekliyle resimden anlaşılan kadının yanındakilerle sohbet etmek istediği erkeklerin ise sohbe kapalı, hatta teknolojiye bağımlı olduklarıdır. Burada konumuz itibariyle esas dikkati çeken ise cinsiyetlerin temsil ettikleri eylemlerdir. Zira resimde kadın teknolojiye meyilemeyen ve konuşmaktan, sohbet etmekten hoşlanan bir kimlik sergilerken erkekler sohbe kapalı olan ve teknolojiyle ilgilenmekten hoşlanan bir kimlik sergilemektedir. Ayrıca görseldeki oturma şekilleri incelendiğinde kadın karakterin mahcup, erkek karakterlerinden birinin de gereğinden fazla rahat bir şekilde oturduğu fark edilmektedir. Erkek ve kadınların sosyal alanlardaki oturma şekilleriyle ilgili ülke vatandaşlarının sosyal medya üzerinde başlattığı “yerimi işgal etme” ve “bacaklarını topla” kampanyası ile de birbirine paralel olduğu anlaşılmaktadır.

Örnek 3:

Resim 8. Sohbet Eden Kadınlar (Kaynak: Erdal, 2017a, s. 11).

8.sınıf ders kitabında yer alan “Tatlı Dil” adlı metinde başlıktan da anlaşılacağı üzere tatlı dillilikten, hoş sohbetlilikten, güler yüzlülükten bahsedilmektedir. Söz konusu “konuşma” eylemi olunca metinde kullanılan görseller ve örnekler hep kadınla üzerinden verilmiştir:

“...Hele kadın hükümdarlar dilleriyle komşu krallardan hayli toprak koparmışlardır.”... (Erdal, 2017a, s. 12)

Örnek 4:

8. sınıf ders kitabında yer alan “Garip Bir Hediye” adlı metinde “Kadıköy” kadına benzetilmiştir. Benzetme yönü ise güzelliştir. Eski çağlardan bu yana toplumlar, güzel olan herşeyi kadınla özdeşleştirmiştir. Bazen bir çiçek, bazen de bir mevsim kadını temsil edebilmiştir. Bahsi geçen metinde de Kadıköy tüm güzellikleriyle bir kadın gibi tasvir edilmiştir:

“Hâlbuki denizin öbür yakasında Kadıköy, batan güneşin ışıklarına boyalı yüzünü, aynaya eğilmiş bir şuh kadın gibi uzatmış, renkler içinde mutlu bir gülüşle parlıyor, için için kızarıyordu. Bu kuytu, karanlık dehlizin karşısında orası hayal şehirler gösteren bir sinema şeridi gibi alacalı inanılmayacak kadar şen, aydınlık görünüyordu. Feridun şimdi bunu düşünerek vücudunda mahallenin karanlığı ve gözlerinde Kadıköy’ün ışıkları öyle ölüvermek isteğiyle yanıyordu.” (Erdal, 2017a,s.80).

Örnek 5:

7 sınıf ders kitabında yer alan ve Bedri Rahmi Eyüboğlu’na ait olan “Türküler Dolusu” adlı şiirde şair, türküleri tasvir ederken “...insancasına, erkekçesine” ifadesini kullanmaktadır. Dizeyi mısra ve şiirin tamamı bağlamında değerlendirdiğimizde şairin neden bu ifadeyi kullandığı anlaşılmaktadır. Zira özellikle önceki iki dizeden de anlaşılacağı üzere şair, türküleri sahici ve gerçek olmaları yönüyle erkeklere benzetmiştir. Erkek kelimesini

adeta iltifat olarak kullanmıştır. Oysa şair, aynı benzetme için “insancasına” kelimesini de kullanmıştır. Fakat belli ki bunu yeterli bulmamıştır.

“Hey hey, yine de hey hey

Salınsın türküler bir uçtan bir uca

Evelallah hepsinde varım

Onlar kadar sahici

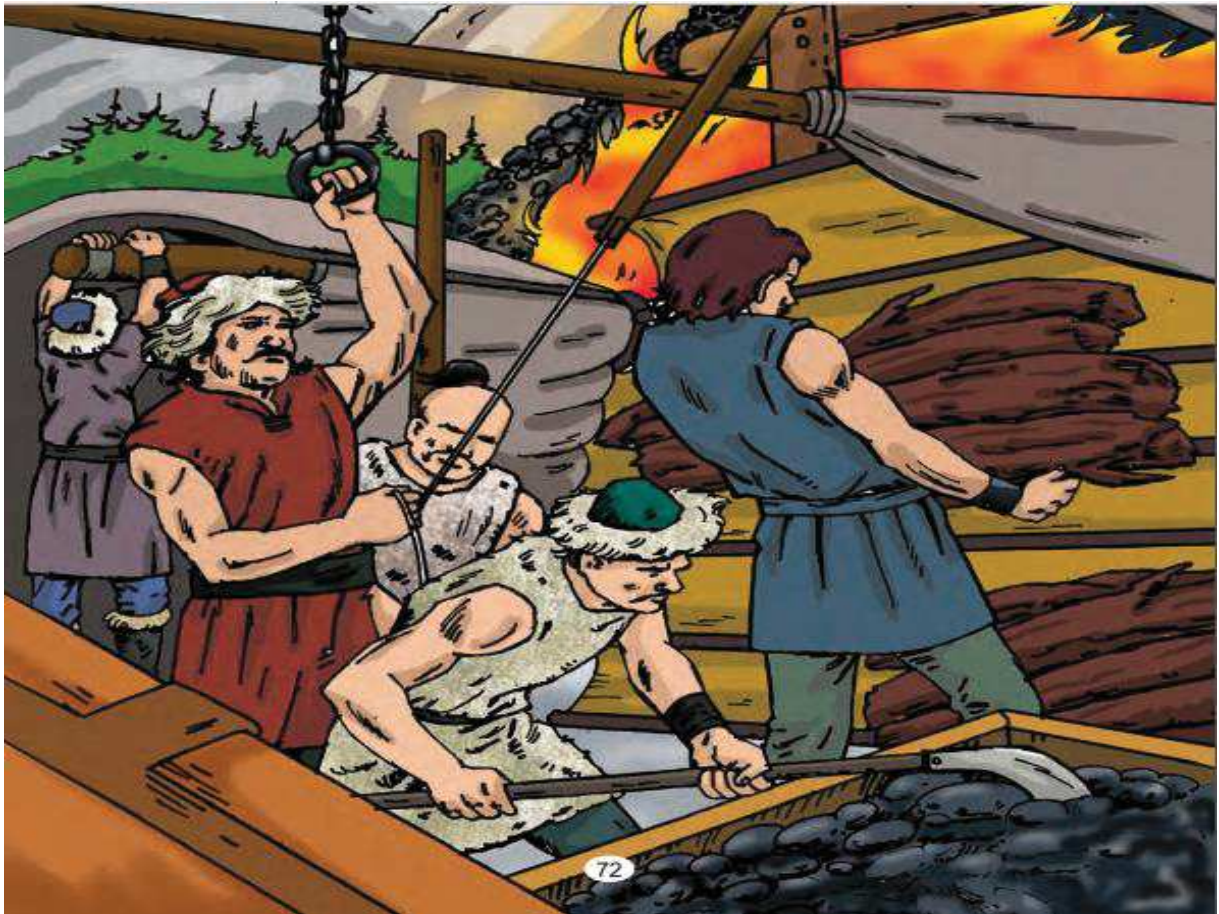
Onlar kadar gerçek

İnsancasına, erkekçesine

“Bana bir bardak su” dercesine

Bir türkü söylemeden gidersem yanarım” (Yıldırım, 2014a, s.6)

Örnek 6:

Resim 9. Güç ve Erkek (Kaynak: Arhan vd., 2017, s.72).

8. sınıf ders kitabında yer alan “Ergenekon Destanı” adlı metinde düşmandan kaçarak bir dağın içine yerleşen Göktürklerin, demirden dağı eriterek yeryüzüne nasıl çıktıkları anlatılmaktadır. Metinde kullanılan görselde de demirden dağı eritmek kadar bir işin üstesinden gelmek ve güç, erkeklerle temsil edilmektedir.

Örnek 7:

Resim 10. Yük Taşıyan Kadınlar (Kaynak: Arhan vd., 2017, s.81).

8. sınıf ders kitabında yer alan “İmece” adlı metinde Yaşar Kemal imece konusunda bilgi vermekte ve konu ile ilgili anılarını paylaşmaktadır. Yazarın paylaştığı bir anıda Karadenizli kadınların ağır yükleri sırtlanarak dağın yokuşunu tırmandıkları anlatılmakta ve bu anı görselle canlandırılmaktadır. Araştırmanın konusu açısından ele alındığında bu durum, genellikle erkeklerin sorumluluk alanı olarak bilinen ağır yük taşıma işinin kadınlara

verildiğini göstermektedir. Yazar ise kadınların bu durumuna üzülmemektedir. Buradan yazarın da ağır yük taşıma işini kadınlara ait olarak görmediği anlaşılmaktadır.

“1953 yılında Sürmene dolaylarında elli altmış kadını arkası arkasına dizilmiş, bin incecik çiğirden, bir yamacı tırmanırken gördüm. Sırtlarındaki sepetlerde toprak vardı.

-“Nedir bu?” dedim.

-“İmece” dediler.

-“Götürdüğünüz ne?” diye sordum.

“Toprak” dediler. Kışın tarlaları sel aldı gitti de... Şu aşağılara doldurdu da toprağı... Bunların imecesi o kadar sevinçli değildi. Ağır toprak yükünün altında kadınlar iki büklümdüler.” (Arhan vd., 2017, s.81)

Bireylerin Meslek Seçimi ve Aile İçi Rollerine Göre Toplumsal Cinsiyet

Tüm toplumlarda, bazı iş ve görevler “erkek işi”, bazıları da “kadın işi” olarak etiketlenmiştir. Kadın ve erkeğe yüklenen görevler tarihî süreç içerisinde toplumlara göre farklılık ve çeşitlilik arz etse de, ataerkil bir toplum yapılanması içerisinde ‘kadın işi’ olarak tanım bulan çocuk bakımı ve ev işleri genellikle daha az istendik ve daha az önemli sayılmaktadır. Bu durum kadınların varlıklarını giderek daha değersiz hale getirir. Bu durumda toplumsal cinsiyet, kaynaklara ve güce ulaşmaya etki eden toplumsal bir sınıflandırma şekli olarak değerlendirilebilir (Gabriel ve Smithson, 1990; akt. Esen-Severge, 1998, s.21).

Aile içinde çocuklar, ‘erkek işi’ ve ‘kadın işi’ kavramlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak karşılaşmaktadır. Örneğin küçük bir kız evde çamaşır, temizlik ve yemek gibi işlere bakan annesini gözlemleyerek oynadığı oyunlarda küçük bir ‘anne’ rolüne bürünür. Minik bir mutfakta yemek yaparak özenle bu yemekleri ailesine sunar. Aynı şekilde ekmek almak, çöp dökmek, evin tamirat işleri gibi işleri yapan babasını gözlemleyen erkek çocuğu da oyunlarında ‘baba’sını taklit edecektir. Fakat bu durum çocukların ileride sürdürecekleri

hayata yönelik plan ve düşüncelerinde de güçlü bir etki alanı oluşturacaktır. Erkek çocuklara güç ve mevki sembolü olan araba, silah gibi oyuncaklar alan ailenin kızları için ise annelik rolüne ithafen oyuncak bebek seçer. Yine kız çocukları için hemşirelik, öğretmenlik gibi meslekler uygun görülürken erkek çocukları valilik, doktorluk gibi mesleklerin hayalleriyle büyütülür. Yani ileriye dönük toplumsal konumlar daha küçük yaşlarda çocuklara aşılacaktır (Metin, 2011, s.86).

Yapılan bir araştırmada evi temizleme, yemek yapma, ütü yapma, bulaşık, çamaşır gibi işlerin “kadın işi” olarak sınıflandırıldığı tespit edilmiştir (Akgül Gök, 2013). Toplumun böyle bir anlayışa sahip olması, kadınların iş yükünün erkeklere nazaran daha fazla olmasına neden olmuştur. Bir başka araştırmada ise bu tür sorumlulukların kadınların hayatlarını zora soktuğu belirlenmiştir (Özçatal, 2011).

Toplumsallaşma süreci içerisinde kız ve erkek çocukların öğrenme yapılarının birbirinden farklı olduğu bilinmektedir. Toplumsal kültür tarafından cinsiyetlere uygun bulunan davranış, duygu, rol ve tutumlar çerçevesinde daha ilgili, bakım verici ve duyarlı olarak algılanmaları neticesinde kadınların hemşire, öğretmen, ev kadını vb. olmaları erkeklerin ise kuvvetli, atılgan, bağımsız vb. olarak algılanmaları neticesinde tüccar, mühendis, asker vb. olmaları beklenmektedir. Bunlar toplumun kalıplaşmış yargılarını bireylere dayatması neticesinde oluşan gerçek dışı tanımlamalardır (Date-Bah, 1997’den Akt. Eser, 2010).

Örnek 1:

Resim 11. Meslek Örneği (Kaynak: Sümer, Muştı ve Şengül, 2017b, s.17).

6. sınıf Türkçe çalışma kitabında yer alan bir etkinlik için kullanılan görselde doktorluk, madencilik, su tesisatçılığı, elektrikçilik, berberlik gibi meslekleri icra eden kişilere ait kareler yer almaktadır. Bu resimlerin hepsinde de söz konusu meslekler erkekler tarafından temsil edilmektedir. Bu resimde hem çalışan kadınlara ait bir resmin olmayışı hem de bahsi geçen mesleklerin sadece erkeklerle temsil edilmesi toplumsal cinsiyet ayrımının bir tezahürüdür. Oysa -hamilelik ve emzirme haricinde- erkekler kadınların, kadınlar da erkeklerin yapabileceği her işi yapabilmektedir. Meslek seçiminde toplumun yaptığı ayırım her ne kadar her iki cinsiyetin fiziksel özelliklerine dayandırılrsa da bu, genel geçer bir kaide değildir. Esasında yukarıdaki resimde yer alan bütün meslekleri kadınlar da yapabilmektedir ve günümüzde bunların birçok örneği de vardır. İlk bakışta madencilik mesleğinde kadınların zorlanacağı düşünülse de bireysel farklılıklar dikkate alındığında böyle bir ayırım yapmanın gerekli olmadığı görülmektedir.

Örnek 2:

6. sınıf öğretmen kılavuzunda yer alan “Tanıdığım Çocuklardan: Rüstem” adlı metinde yazar okuyucuyla öğretmenlik yıllarında tanıdığı Rüstem adlı öğrencisiyle olan anısını paylaşmaktadır. Fakir olmasına rağmen bir o kadar umut dolu ve zeki bir çocuk olan Rüstem’in babası harbe katılmış ve oradan dönememiştir. Durum böyle olunca Rüstem, evi geçindirme, anne ve üç kız kardeşine bakma sorumluluğunu kendiliğinden üstlenmiştir. Rüstem’in elbette toplumsal cinsiyete dair kodlar önemli rol oynamaktadır. Zira toplumumuzda bir ailede baba yoksa evi geçindirme sorumluluğu erkek çocuk veya çocuklara düşmektedir.

Aşağıda Rüstem ve öğretmeni arasında geçen söyleşiden bir bölüme yer verilmiştir.

...

— *Baban var mı?*

— *Bir yıldır kayıp. Muharebeye gitti. Hiç haber alamadık*

— *Annen bir iş tutuyor mu?*

— *Nasıl tutsun hanım teyze, hasta yatıyor.*

— *Ona, size kim bakıyor?*

Bu defa isyanla, hayretle ayakları soğuk taşlara kakılıp kaldı. Yokuşu süpürerek çığırgan poyrazı yenmek için sesinde azıcık yırtılmış, azıcık hırçın, fakat gurur ve kuvvet sezilen bir incelikle:

— *Ben yok muyum, ben anneme bakamaz mıyım? diye haykırdı.*

...

— *Nasıl bakıyorsun, anlat bakıyım. dedim.*

Anlattı. Sabahları “Tasvir”, “İkdam” satıyormuş. Bazen beş, hatta -bende nasıl etki bıraktığını görmek için başını çevirdi- yedi kuruş kazanıyormuş. Öğleden sonra paket taşıyormuş. Akşamları “Tercüman” satarmış. Her gün on üç, on beş, yirmi kuruş bile

kazanıyormuş. O zaman henüz ekmek üç kuruşu geçmemişti; bütün bunları söylerken her halde küçük kafasını benden çok yüksek hissediyordu. (Bozkurt ve Canlı, 2017c, s.81)

Örnek 3:

6. sınıf öğretmen kılavuzunda yer alan “Siwa’nın Öyküsü” adlı metinde Siwa adındaki öksüz, yetim ve yoksul bir Afrikalı kız çocuğunun zengin bir ülkeye gidişi ve o ülkede yaşadıkları anlatılmaktadır. Aşağıda yer alan metinden alıntılanmış bölümde, Siwa’yı gittiği ülkede himaye eden ailede yaptırılan işler göze çarpmaktadır. Metne göre küçük yaşına rağmen Siwa yaşadığı evde temizlik ve yemek yapmakta, çocuk bakmaktadır. Bu durum çocuk da olsa toplum tarafından kadınlara yüklenen görevleri gözler önüne sermektedir.

“Ne var ki, Siwa ülkeye gelip KadınX’in evine yerleşince işler ters gitmeye başladı. Siwa’nın umduğunun tersine, Kadın X ona hiç de sıcak davranmıyordu. Çocuklara bakması, evdeki tüm işleri tek başına yapması isteniyordu. “Okulum ne olacak” diye sorduğunda kadın daha beklemesi gerektiğini söylüyordu.”(Bozkurt ve Canlı, 2017c, s. 47)

....

“Yaşam Siwa için daha da güçleşti. Artık sabahları çok erken işe koyuluyor, gece geç vakte kadar çalışıyordu. Ancak çocukların odasında yerde yattığından rahat uyuyamıyor, gece uyanıp ağlayan bebeğe bakmak zorunda kalıyordu. Temizlik, yemek yapma ve çocuklara bakma gibi işler dışında şöyle bir dışarı çıkıp gezmesine bile izin verilmiyordu. Tam bir azaptı ve Afrika’dan ayrıldığına pişman olmuştu.”(Bozkurt ve Canlı, 2017c, s. 47)

Örnek 4:

6. sınıf ders kitabında yer alan “Gülibik” adlı metinde hikâyenin kahramanı küçük bir kızdır. Horozlarının ilk ötüşünü anne ve babasına müjdeleyen kızın ailesinden gördüğü tepkiyi konu edinen metinde, küçük kızın getir- götür işlerinden, annenin ev işlerinden,

babanın da evi geçindirmekten sorumlu oldukları görülmektedir. Aşağıda bu sorumluluk alanları ile ilgili metinden alıntılanan örnekler yer almaktadır:

“Sevinçten yerimde duramıyordum. Koşarak avluya girdim. Koyunları sağan annemin yanına varıp: “Anne,” dedim. “Gülibik öttü.” Annem, süte bulanmış ellerini önlüğünde kurulayıp: “Bütün horozlar öter,” dedi.” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s. 17)

.....

“Annemi avluda koyunlarla baş başa bırakıp babama koştum. Çoraplarını giyiyordu. “Gülibik öttü Baba, Gülibik öttü!” dedim. “Gevezeliği bırak da, şapkamı getir içeriden,” dedi. Getirdim. Şapkasını özenle kafasına yerleştirip harman yerine doğru yola çıktı. Giderken de dönüp: “Artık horozların ötüşünü bir yana bırak da, derslerine çalış. Okulun neredeyse açılacak, sen tavuklarla, horozlarla uğraşıyorsun,” dedi. İki adım atıp döndü yine: “Haaa, unutuyordum az daha: Çiçekleri inceliyorum diye yollarda oyalanma da azığımı (yemeğimi) çabuk getir!” Yürüdü gitti babam. Bakakaldım arkasından.” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s.17)

.....

“Ben, Sürmegöz’ün üstüne bindim. Annem, babamın yiyeceklerini tutuşturdu elime. Ayaklarımı Sürmegöz’ün karnına vurup: “Deeah!” dedim. Tırsa kalktı eşek. Annem arkamdan bağıyordu: “Yavaş sür eşeği, ayrına dökeceksin!”” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s.17)

Örnek 5:

6. sınıf ders kitabında yer alan “Ah Şu Gençler” adlı metinde ailesiyle çatışma yaşayan ergenlik çağındaki bir genç kızın anne ve babasıyla aralarında geçen karşılıklı konuşmalara yer verilmektedir. Bu konuşmalardan anne ve babanın ev içindeki rollerine ulaşmak mümkündür. Zira aşağıda metinden alıntı yaparak örnek olarak sunduğumuz bölümde annenin rolünün evde pasta, kek, yemek yapmak ve bulaşık yıkamak olduğu anlaşılmaktadır.

Baba ise dışarı işlerinden sorumludur. Durum böyle olunca anne ve babanın çocuklarıyla kurdukları iletişime de sorumluluk alanları yansımaktadır.

“KIZ: Anne, bugün bulaşığı ben yıkayayım.

ANNE: Hayır, her şeyi kırarsın.

KIZ: Öyleyse kek yapayım.

ANNE: Hayır, mutfağı alt üst edersin.

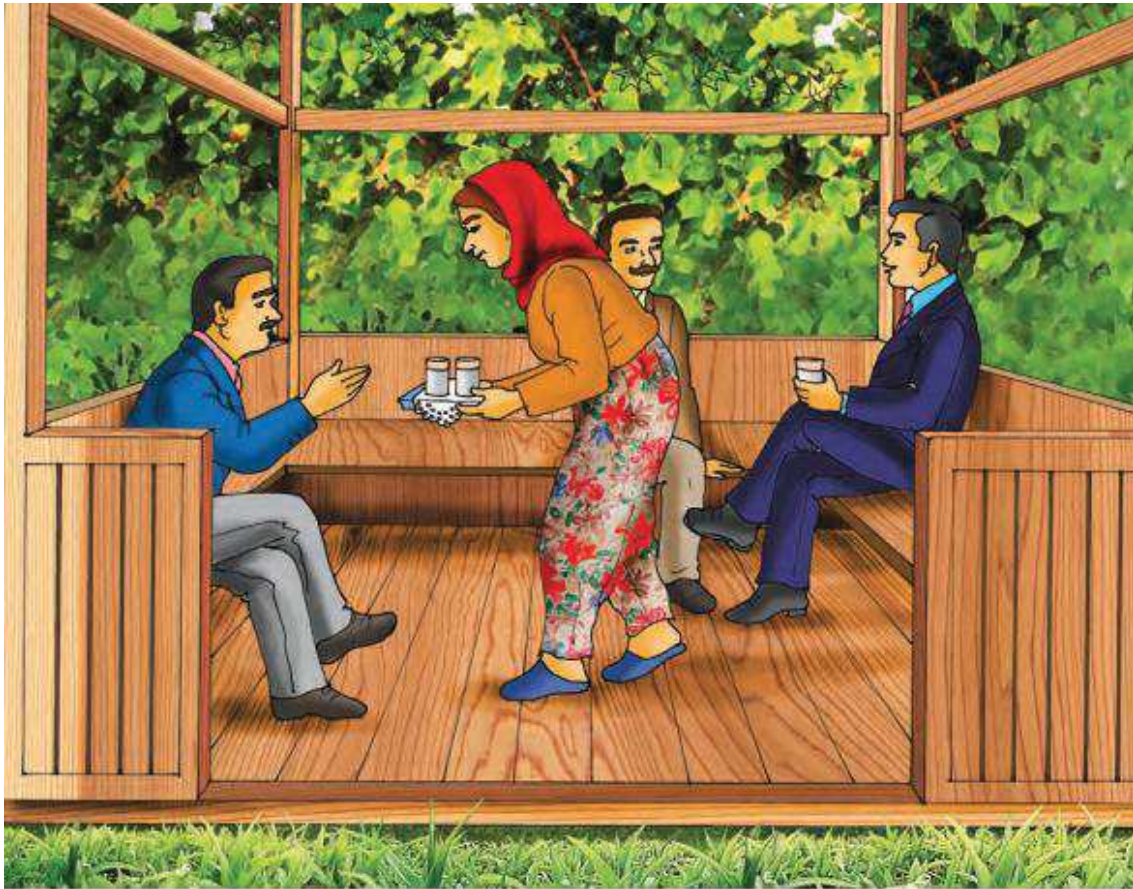
KIZ: İnsan yapa yapa öğrenir bir işi.

ANNE: Bir de ukalalık ediyor.

KIZ: Baba, beni sinemaya götürür müsün?

BABA: Vaktim yok” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s.77)

Örnek 6:

Resim 12. Hizmet Eden Kadın (Kaynak: Erdal, 2017a, s.106).

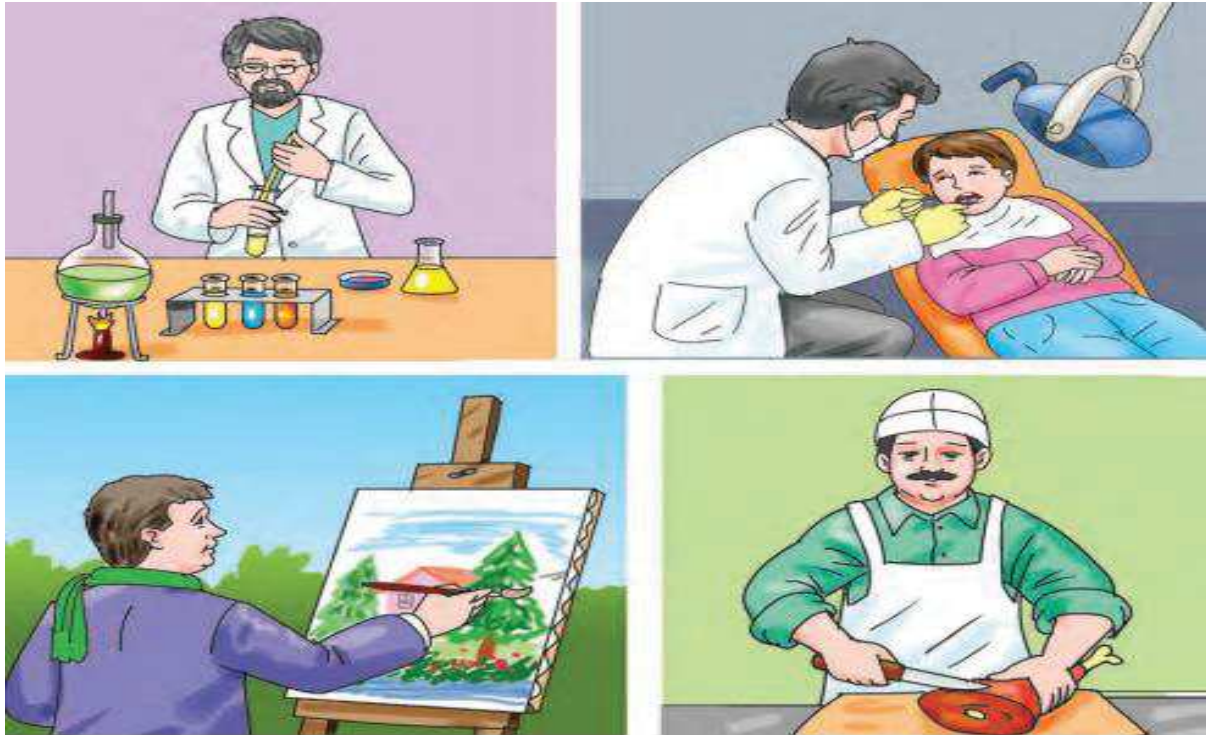
8. sınıf ders kitabında “Selim’i Anarken” adlı metinde kullanılan görselde kadın erkeklere hizmet eden konumundadır:

Örnek 7:

8. sınıf ders kitabında yer alan “Selim” adlı metinde yazar, öğretmenlik yıllarına ait bir anıdan bahsederken kadına bakış açısını da yansıtmıştır. Aşağıdaki metinden alıntılanan bölümde de görüldüğü üzere anneye çorap ve yırtık yamamak, yün eğirmek ve kazak örmek gibi görevler yüklenmektedir.

...“Annesi!.. Evet, annesi vardı. Ama benim kanaatime göre en hafif tabirle “duygusuz” bir kadın olmalıydı. Küçük Selim’e bilmem nasıl kıyabilir de kışta kıyamette, parça parça çoraplarla, ince ve yırtık gömlekle okula gönderirdi? Niçin bu çorapları yamamaz, niçin yünü bol bu memlekette bir kilocuk yün büküp de çocuğa bir kazak örmezdi? Ben bunları düşünürken tanımadığım o kadına için için kızar, âdeta kinlenirdim.”... (Erdal, 2017a, s. 21)

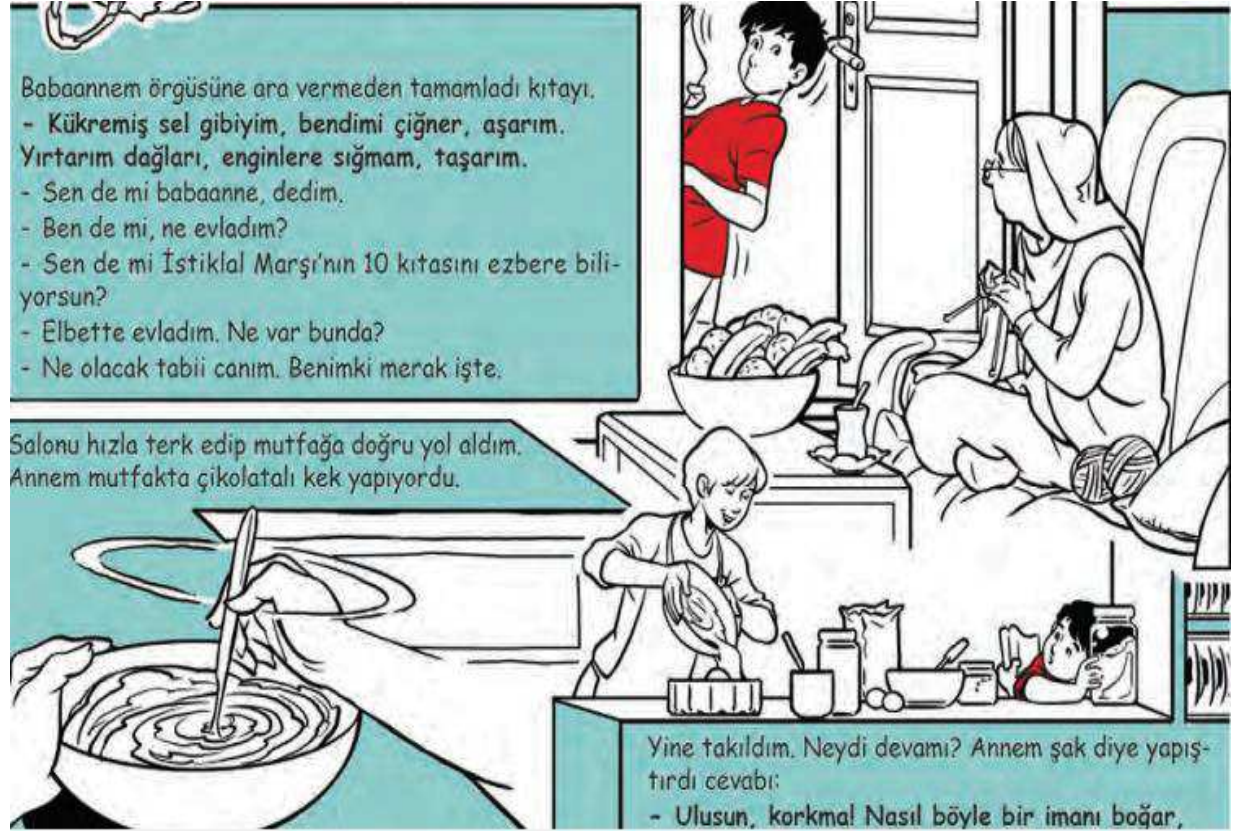
Örnek 8:

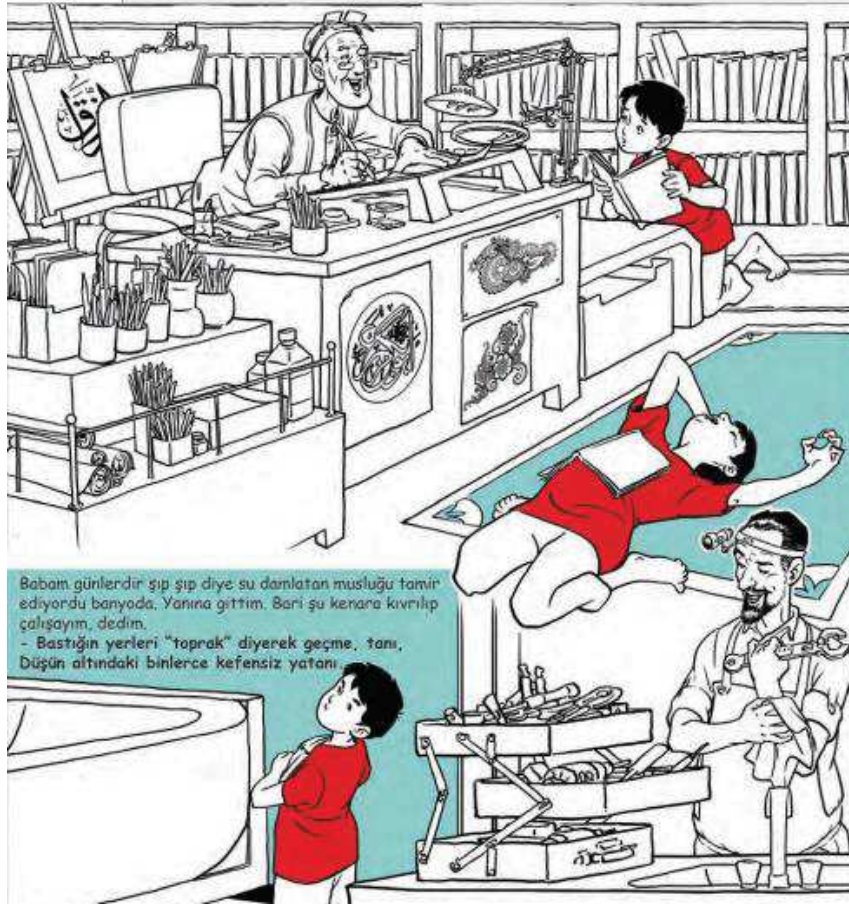
Resim 13. Meslek Grupları (Kaynak: Yıldırım, 2014a, s.106).

7. sınıf ders kitabında yer alan “İş ve Zaman” adlı metinde kullanılan görselde çeşitli meslekler resmedilmiştir. Güç, beceri ve zekâ gerektiren bu mesleklerin hepsinin de erkeklerde temsil edildiği göze çarpmaktadır.

Örnek 9:

Resim 14. Ev İşleri ve Kadın (Kaynak: Ağın Haykır vd.,2017 s. 41).

Resim 15: Ev Geçindirmek (Kaynak: Ağın Haykır vd.,2017, s. 42).

5. sınıf ders kitabında yer alan "Bilmeyen Var mı?" adlı metinde kullanılan görseller, toplumun kadın ve erkeğe ev içinde verdiği rolleri gözler önüne sermektedir. Bu görsellerde ev içinde babaanne örgü örür, anne kek- yemek yapar; dede esnaftır, dükkânı vardır; baba ise musluk tamir eder. Oysa kadının yaşam içerisindeki rolü toplumlar ve hatta kadınların bizzat kendileri tarafından yanlış veya eksik çerçevelendirilmektedir. Zira kadın tarih içerisinde birbirinden farklı ve önemli roller üstlenmiştir. Özellikle eski Türk Devletlerinde kadın ayrı bir öneme sahiptir. Hakanla birlikte devlet yönetimde söz sahibi olan katunlar (hatun), yeri gelince orduları yönlendirmiş; yeri gelince de bizzat savaşa katılıp milletine zafer getirmiştir. Bu durumun en güzel örneği tarihteki ilk Türk topluluklarından biri olan Saka Türklerinde görülmektedir. Kadınların ülke yönetebildiğini gösteren Tomrisler, MÖ 5. yüzyıldan günümüz kadınına mesaj vermektedir.

Yukarıda paylaşılan bu görseller konuyu daha iyi örneklendirmektedir:

Örnek 10:

Resim 16. Çocuklarına Ders Gösteren Anne (Kaynak: Arhan vd., 2017, s. 12).

“...Annem, ilkokul üçüncü sınıftayken bir vesileyle okuldan ayrılmak zorunda bırakılmıştı. Belki öğreniminin bu yarım kalmışlığının da etkisiyle ateşli bir okuma tutkusu vardı. Bizlerin illa da okumasını isterdi. Ablamıza alfabeyi öğretirken biz ikizler de onları izler, onların heceleyerek okuduğu cümleleri, biz de onları taklit ederek tekrarlardık... Böylece okula başladığımızda okumayı ve yazmayı çabucak sökmüştük.”

(Arhan vd., 2017, s. 12)

8. sınıf ders kitabında yer alan “Okuma Serüvenim Nasıl Başladı?” adlı metinde yazar okur-yazarlık hayatına ne zaman ve nasıl başladığını, bu yolda kimlerle neler yaşadığını anı türünde kaleme almıştır. Yazarın anlattıklarına göre, yazarın annesi kendisinin ve kardeşlerinin eğitim hayatında en büyük rolü oynamıştır. İyi bir eğitim almaları adına

çocuklarını gayretlendirmesi, çocuklarına evde ders çalıştırması ve çocuklarını örnek alsınlar diye okuma-yazma bilen komşularının yanına göndermesi metnin kahramanı olan annenin üzerindeki sorumlulukları göstermektedir.

Örnek 11:

8. sınıf çalışma kitabında yer alan bir etkinlik, anne ve babanın aile içindeki rollerine ilişkin önemli ipuçları barındırmaktadır. Zira bu metinde Ahmet adlı çocuk, geç kalacağı yönündeki korkuyla babasından önce eve girmeye çalışmaktadır. Burada çocuğun aynı konu için annesinden korkmadığı hatta annenin çocuğu babaya karşı koruduğu dikkat çekmektedir. Sonuca memnun olan çocuk annesine sarılıp onu zor durumda bıraktığı için özür dilemektedir. Bu kısa metinde aile içinde annenin daha yumuşak, kendisiyle daha rahat konuşulabilen ve çocuklarının kusurlarını babaya karşı örten bir rol üstlendiği görülmektedir. Baba ise iletişime biraz daha kapalı ve kendisinden bazı şeyler gizlenen bir konuma düşmektedir. Bu haliyle metin, çocuklara aile hayatı açısından olumsuz sinyaller göndermektedir.

“Ahmet, eve geç kalmanın korkusu içinde, kapıda bekleyen kardeşi İsmet’e soruyordu

- Babam geldi mi?

- Evet.

- Benim için bir şey söyledi mi?

- Hiç konuşmadı.

- Annem bir şey söyledi mi?

- Sana çok kızdı fakat babama, seni çarşıya gönderdiğini söyledi.

- Yaşasın anneciğim!

diyerek Ahmet, birden içeriye koştu; mutfakta yemek hazırlamakla meşgul olan annesinin yanaklarından öperek ondan özür diledi.” (Erdal, 2017b, s. 12)

Bireylerin Uğraşı ve Eylemlerine Göre Toplumsal Cinsiyet

Kadın ve erkeklerin ilgi alanlarının ve yeteneklerinin birbirinden farklı olması oldukça doğaldır. Fakat söz konusu, toplumun cinsiyetlere göre ilgi alanı belirlemesi olunca toplumsal cinsiyet kavramından söz etmek mümkündür. Pek çok toplumda kadınlar, sayısal yetenek bakımından “geri” görülmektedir. Bunun neticesinde kadına örgü örme, dikiş dikme gibi fazla detaylı düşünmeyi gerektirmeyen eylemler yakıştırılırken, erkek sayısal kabiliyet ve düşünce gücü gerektiren satranç oynama gibi hobilerle anılmaktadır. Oysa matematik kabiliyeti üzerinde yapılan ve 100 araştırmayı kapsayarak üç milyondan fazla kişiyi denek olarak ele alan bir meta analiz çalışması bulguları, matematiksel yetenekler bakımından genel olarak çok az bir farkla da olsa kadınların erkeklere göre daha yetenekli olduğunu göstermektedir (Morris, 2002,s.656).

Görsel unsurların daha etkileyici ve akılda kalıcı oldukları düşünülürse, kitle iletişim araçları arasında televizyonun ne denli büyük bir tesirinin olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Bu noktada, televizyon ekranlarında yayınlanan erkek ve kadın rollerine vurgu yapan reklâmlar ve programların toplumsal cinsiyetin şekillenmesine etki ettiği görülmektedir. Örneğin, televizyonda erkekler için ekonomi, politika ve spor programları yer almakta iken kadınlar için yemek programları, el becerileri gerektiren örgü, dantel ağırlıklı programlar ve moda, makyaj konulu güzellik programlarına yer verilmektedir (Topal, 2012,s.36).

Örnek 1:

7. sınıf öğretmen kılavuzunda yer alan “Eşsiz Hazine” adlı metinde iki komşu ailenin bir kış gecesi birbirlerine misafirliğe giderek nasıl eğlenceli vakit geçirdikleri anlatılmaktadır. Metin toplumsal cinsiyet kavramı açısından incelendiğinde kadın ve erkeklerin “hobi ve eylemler” düzeyinde nasıl ayrıştığı görülmektedir. Zira hikâyenin erkek kahramanları satranç oynama, gazete okuma ve masal anlatma gibi hobi ve eylemlerle meşgulken, kadın

kahramanlar çay getirme, örgü örme gibi faaliyetler içerisinde. Metinden yapılan bir alıntıyla aşağıda söz konusu durum örneklendirilmiştir:

“...Yemekten sonra hazırlanmaya başladık. Babam satranç takımını, annem örgüsünü ve şişlerini yanına aldı. Hava soğuk ve karlı olduğundan sıkıca giyinip yola çıktık. Karda yürümenin zevkini tada tada Zehraların birkaç sokak ötedeki evlerine geldik....”
(Yıldırım, 2014c, s.60)

...

“Soba gürül gürül yanıyor, üzerindeki çaydanlıktan buharlar çıkıyordu. Osman dede ve Hatice nine gözlüklerini takmış, biri gazetesini okuyor diğeri örgüsünü örüyordu.”
(Yıldırım, 2014c, s.60)...

“Biraz hoşbeşten sonra babamla Ahmet amca satranç oynamaya başladılar. Biz onları seyrederken Fatma teyze çaylarımızı getirdi. Daha sonra kestane pişirdik, mısır patlattık, babamların oyunu sona erince de Osman dedenin yanına giderek bize masal anlatmasını istedik.” (Yıldırım, 2014c,s.60).

Örnek 2:

Resim 17. Eski Çağ Mucitleri (Kaynak: Bozkurt ve Canlı, 2017b, s. 158).

6. sınıf çalışma kitabında yer alan “Teller Nasıl Konuşturuldu?” adlı dinleme metnine ait ilk etkinlik, bazı önemli icatların insanlık için önemine dikkat çekme amacı taşımaktadır. Etkinlikte öğrencilerden tekerleğin icadı, ateşin icadı ve ardından haberleşmede kullanılması, yazının icadı gibi insanlık tarihine yön veren önemli hadiselerin nasıl gerçekleştirildiğine dair bilgi toplamaları istenmektedir. Etkinlikte kullanılan karikatürler ise araştırma konusu itibarıyla dikkat çekicidir. Zira yukarıda paylaşılan karikatürlerde bahsi geçen tüm icatlar hep erkeklerle temsil edilmektedir. Oysa varoluş kuramlarının hepsi insanlığın var oluşundan bu yana kadın ve erkeğin her zaman yan yana olduğu üzerinde hem fikirdir. Bu sebeple karikatürlerde kadına yer verilmemesi yani güç ve zekâ gerektiren keşiflerin kadınlarla anılmıyor olması, toplumun kadına bakış açısını göstermektedir.

Örnek 3:

Resim 18. Okuma Mücadelesi Veren Kadınlar (Kaynak: Bozkurt ve Canlı, 2017a, s. 44).

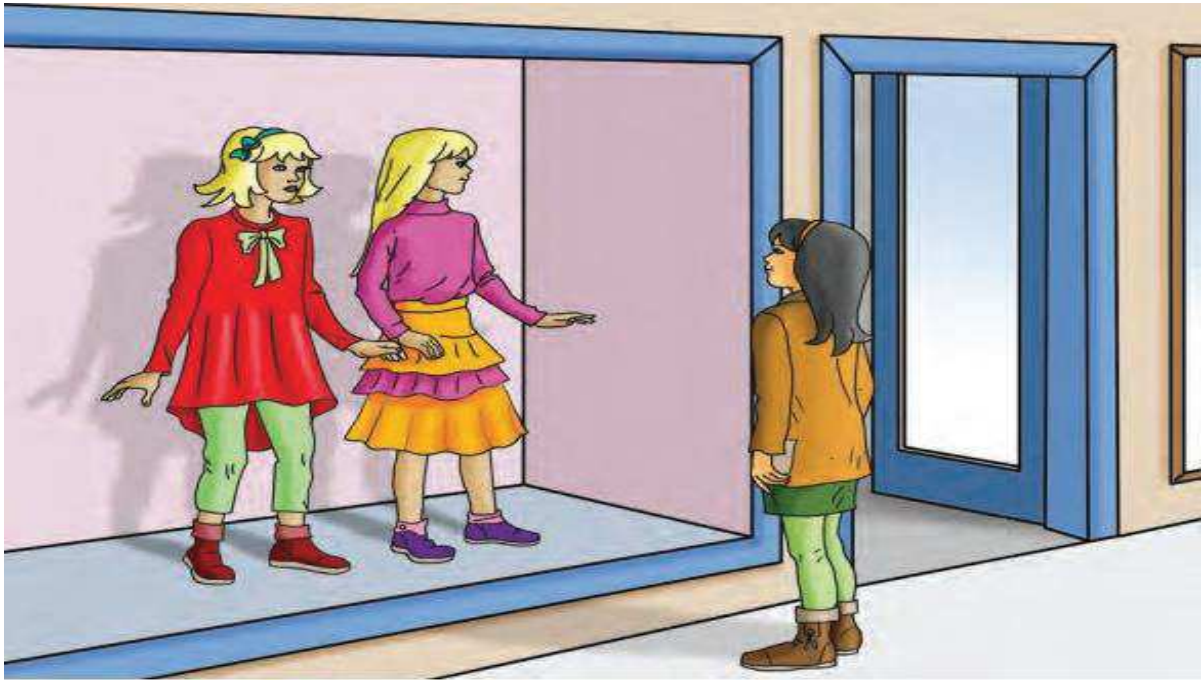
“Erkeklerle oranla kütüphaneye çok az gelen yöre kadınlarını kütüphaneye nasıl çekerim diye düşünen Güzelgöz, çok iyi bir formül bulur. (Yıllık okuyucu sayısı: 24.000, Kadın okuyucu sayısı: 2.000) Kütüphanelere dikiş makineleri alarak kadınların

kütüphaneyi daha çok kullanmasını sağlamayı planlar. Öncelikle kadınların kütüphaneyi az kullanmalarının nedenlerini araştırır. Güzelgöz. Köylü kadınların geleneklerden dolayı erkeklerin yoğun olduğu yerlere gitmeme eğilimi bulunduğunu, ev işleri, çocuk bakımı ve diğer işlerle yoğun olarak uğraşmaları gibi nedenlerle kütüphaneye gelmediklerini öğrenir. Kadınları kütüphaneye alıştırana kadar, kapalı olduğu Salı günleri kütüphaneyi sadece kadınlara açmayı planlar. (...) Güzelgöz, kadınları kütüphaneye çekmek için dikiş kursları açmaya karar verir. Kütüphaneye dikiş makinelerini temin ederken devletin verdiği bütçeyi kullanmaz, makineleri yardımseverlerin katkısıyla temin etmeyi planlar. Dikiş makinesinin temini için gerekli yerlerle yazışmalar yaparak kütüphanelere dikiş makinelerini sağlar. Kütüphane çalışanının izinli olduğu günlerde, kurs vb. çalışmalar için kütüphaneler kadınlara açılır. (...) Köylünün sıkça kullandığı alanlarda sesli ve yazılı olarak bu etkinlik duyurulur. “Kütüphaneye dikiş makineleri aldık. Burada dikiş dikmeyi öğreneceksiniz,” diye duyurular yapılır kadınlara. Daha önce makine kullanmayı öğrenmiş olan kadınların yardımıyla dikiş kursu açılır. Köylü kadınlar kütüphaneye gelerek dikiş makinelerinde yırtık ve söküklerini dikerler. Kadınların kurs için kütüphaneyi kullandığı vakitlerde göz önüne (dikiş makinelerinin üstüne) dikiş nakış, moda, yemek yapımı ve çocuk bakımı ile ilgili kitap ve dergiler konarak kadınlara ilgi alanlarına ve ihtiyaçlarına yönelik kaynaklar sunulur. Dikiş kursları aracılığıyla köylü kadınların kütüphanelere çekilerek okuma alışkanlığı kazandırılması amaçlanır.” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s. 44)

Resim 19. Kitap Okuyan Erkekler (Kaynak: Bozkurt ve Canlı, 2017a, s. 44).

6. sınıf ders kitabında yer alan “Eşekli Kütüphaneci Mustafa Amca” adlı metinde Anadolu insanını kitapla buluşturmak için çabalayan, bunun içinde adı tarihe yazdıracak bir metot kullanarak eşeğiyle birlikte insanların ayağına kitap götüren Mustafa Amca’nın bu uğurda verdiği çabalar anlatılmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramını adlandırmasa da konu üzerinde farkındalığı yüksek olan gezici kütüphane Mustafa Güzelgöz, Metinde alıntı yapılan yukarıdaki bölümde, Mustafa Güzelgöz’ün toplumsal cinsiyet ayrımı ile nasıl savaştığı ve kadınların bu sebep yüzünden kitaplardan mahrum edilmemesi için verdiği çabalar anlatılmaktadır. Ayrıca Güzelgöz, toplumun ve toplumun etkisiyle de kadınların kendilerine olan yanlış bakış açısını değiştirmek ve onların okuma-yazma oranlarını artırmak için mücadeleye vermiştir.

Örnek 4:

Resim20. Moda ve Kadın (Kaynak: Erdal, 2017a, s. 10).

8.sınıf ders kitabında yer alan “Tatlı Dil” adlı metinde kullanılan “alışveriş” temalı bir görselde yalnızca kadınlara yer verilmiştir. Bu durum alışverişin kadınlarla özdeşleştirildiğini akla getirmektedir.

Örnek 5:

Resim 21. Gazete Okuyan Baba (Kaynak: Yıldırım, 2014a, s. 76).

7. sınıf ders kitabında yer alan “Samimi Olmak” adlı metinde kullanılan yukarıdaki görselde bir arada sohbet eden büyük bir aile resmedilmektedir. Burada yapılan çalışma açısından dikkat çeken husus, babanın gazete okumasıdır. Toplumumuzda gazete okuma eylemi yaygın bir şekilde erkeklerle özdeşleştirilmektedir. Kadınların gazete okuduğunu resmeden ders kitabı yok denecek kadar azdır. Bu durum, toplumun cinsiyetlerle birlikte andığı eylemler açısından dikkate değer ve yaygın bir örnektir. Kadınların bu gibi görsellerde kitapla resmedilmesine rağmen gazeteyle resmedilmemesi, gazete türünün içeriğiyle ilgili olabilir. Zira gazetelerde güncel ve politik haberler ile çeşitli yazarların gündeme dair oluşturdukları köşe yazıları yer almaktadır. Bu tür yazı türleri ise toplumsal yargıya göre kadınların ilgi alanına girmemektedir.

Örnek 6:

Niyâzi Sayın

Neyzen Emin Dede

Kemeñeci Kaşif

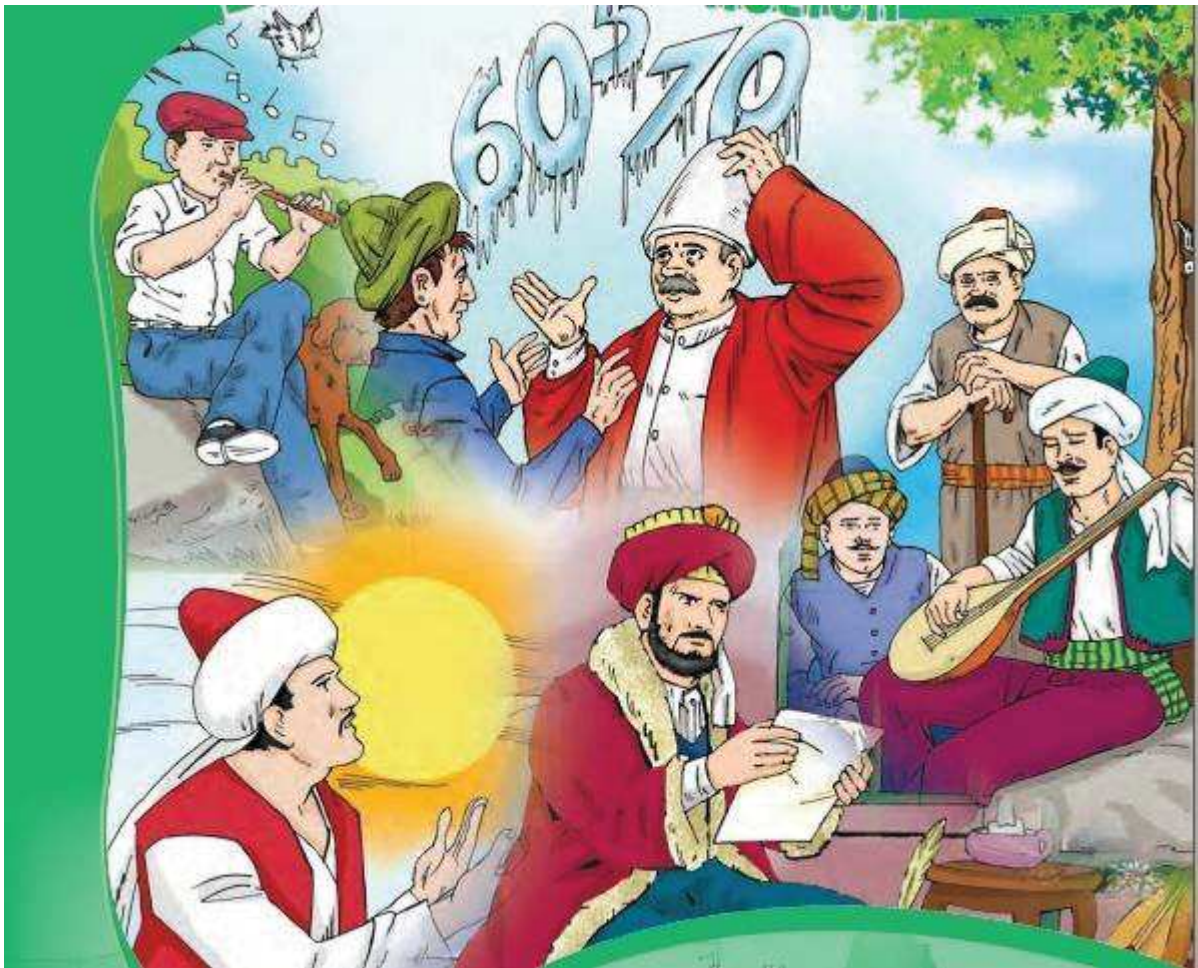

Neşet Ertaş

Resim 22. Enstrüman örneği (Kaynak: Ağın Haykır vd., 2017, s. 146-148).

5. sınıf ders kitabında yer alan “Tamburi Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor” adlı metinde başlıktan da anlaşılacağı üzere çeşitli enstrümanlar tanıtılmaktadır. Burada dikkat çeken, tanıtımı yapılan enstrümanlar için kullanılan görsellerde tamamen erkek sanatçılara yer verilmiştir. Yukarıda paylaşılan görselde de görüldüğü üzere hiçbir enstrüman, kadınlarla temsil edilmemiştir.

Örnek 7:

Resim 23. Millî Kültür (Kaynak: Arhan vd., 2017, s. 35).

8. sınıf ders kitabında yer alan “Millî Kültür” adlı temanın kapak resmi olarak kullanılan görselde yalnızca erkeklere yer verildiği görülmektedir. Ünitenin tamamında, millî kültürü oluşturan geleneksel halk tiyatrosu, geleneksel halk müziği ve halk şiiri gibi konulardan bahsedildiği düşünüldüğünde; kullanılan bu görselden bahsi geçen hiçbir eylemi

kadınların temsil etmediği anlamı çıkmaktadır. Söz konusu eylemlerin tamamı erkeklerle anılmaktadır.

Bireylerin Etkenlik ve Edilgenlik Durumuna Göre Toplumsal Cinsiyet

Toplumun bireyler çizdiği davranış kalıpları ve bireylere yükledikleri görev ve sorumluluklar neticesinde kadın ve erkeklerin yaşam içerisindeki etken ve edilgenlik durumu da şekillenmektedir. Toplum tarafından erkeklerden beklentiler, toplumun diğer üyelerinin rollerini de etkisi altına alabilmektedir. Erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine ait geleneksel yaklaşımları toplumsal anlamda kadınları olumsuz biçimde etkilemiştir (Vefikuluçay vd, 2007). Kadınlar kendilerinden beklenen toplumsal ve ev ile alakalı rollerde başarılı performans sergilemek maksadıyla kendilerine has daha edilgen ve durağan tutum ve davranışlarda bulunmaktadır. Erkekler ise yaşam açısından için gereken kaynakların sağlanması bağlamında sergilenen davranışların gösterildiği davranışların hâkim olduğu roller ile meşgul olurlar. Bunun sonucunda kadınlarda olduğu biçimde erkekler açısından da kendilerine has durağan kalıpyargısal davranışlar gelişmektedir (Güldü ve Ersoy-Kart, 2009) Erkek ve kadının toplumda varoluş şekli insanın yaşam biçimine şekil verir. Bebeğin içerisinde dünyaya geldiği toplum, onu, erkek ve kadına uygun gördüğü davranış kalıplarının içerisinde şekillendirir (Gümüšoğlu, 2014).

Kadın erkek arasında var olan farklılık, toplumun atfettiği değer ve anlamdan kaynaklanır (Erol,2008). Günümüzde kadınların karşı oldukları ve mücadele etmek durumunda kaldıkları pek çok problemin toplumsal cinsiyetle alakalı olduğu gözlenmektedir (Ökten, 2009). Aile hayatı ele alındığında kadınlar eşlerinden şiddet görüyorlar ise, bu olumsuz durumu gizli tutmaları, ev içerisinde çocuk bakımı, temizlik vb. işler ile meşgul olmaları beklenmektedir (Vefikuluçay vd., 2007). Bunun sonucunda kadının iş yükü ve sorumluluğu artmaktadır. Bundan dolayı da kadınlar toplumsal yaşamda daha pasif bir rolü

üstlendikleri görülebilmektedir. Çalışan kadınların ise sürekli olarak iş ve ev ikilemi altında yaşadıkları görülür (Gümüšoğlu, 2014).

Toplumsal cinsiyet kapsamında, ev içi rollerin kadınlar tarafından üstlenilmesi ve toplumsal yaşamda kadınların anılan rollerden ötürü daha pasif bir hayat sürmeleri eşitlikçi anlayış ile çelişmektedir. Toplumların süreç içerisinde ortaya koyduğu cinsiyet beklentilerini tanımlayan toplumsal cinsiyet kavramının tekrardan gözden geçirilmesi gerekmektedir. Anılan gözden geçirme ve yeniden yapılanma toplumun demokratik ve eşitlikçi yaklaşımlarına ve bakış açılarına da fayda getirebilecektir. Bunun sonucunda bir iş ya da görevin yalnızca kadın ve erkek cinsiyetine bağlı olarak algılanmamaya başlayacağı görülecektir. Sonuç olarak kadınların gerek iş hayatındaki konumları, gerek ev içindeki roller ile yüklenmiş oldukları sorumlulukları, paylaşma ve eşit haklara sahip olma gibi olumlu yönde bir seyir izleyebilecektir.

Örnek 1:

6. sınıf ders kitabında yer alan “Çayda Çıra” adlı metinde geleneksel halk danslarımızdan olan çayda çıra oyununun ortaya çıkış kaynağından bahsedilmektedir. Metinde, Elazığ’da bir köyün ağasının oğlunu istediği bir kızla nişanladığı dile getirilmektedir. Dilimizde yaygın olarak kullanılan kız alma, kız verme, gelin alma, gelin getirme gibi pek çok ifade de olduğu üzere burada da kadınların edilgenlik durumu söz konusudur. Zira tüm bu ifadelerden evlilik gibi hayatın en önemli kararlarında bile toplumun erkeğe daha çok söz hakkı tanıdığı, kadının hareket alanını kısıtladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ifadelerde kadının bir eşya gibi alınıp verildiği –hele ki başlık parası da işin içine girince- adeta ticari bir mesele haline getirildiği görülmektedir. Aşağıda metinden alıntı yaptığımız bölümde de bahsi geçen köyün ağasının oğlunu istediği bir kızla nişanladığı ifade edilmektedir. Bu ifadelerde de yine oğlanın ve oğlanın zengin ve nüfuz sahibi babasının

evlilik konusundaki isteği ön plana çıkmaktadır. Kızın evlilik konusundaki fikrine veya etkenlik durumuna dair herhangi bir “alınan, nişanlanılan” kişi konumundadır.

“Çok eski çağlarda Elazığ’ın Hörsenk çayı kıyısında bir köy varmış. Köyün ağası oğlunu yakın köylerden istediği bir kızla nişanlamış. Kararlaştırılan günde davullar zurnalar çalmış, gelin alayı gelini alıp Hörsenk çayının kıyısına gelmiş.” (Sümer, Muştı ve Şengül, 2107a, s. 43)

Örnek 2:

7. sınıf öğretmen kılavuzunda yer alan “Su İçindeki Yol” adlı metinde Tekirdağ sınırlarında bulunan “Kral yolu”nun nasıl oluştuğuna dair bir efsane anlatılmaktadır. Bizans tekfuru ve Barbaros derebeyi, çocuklarının evlendirilmesiyle ilgili aralarında geçen konuşmada “kız isteme”, “kız verme”, “kız alma” gibi kadın açısından edilgenlik bildiren ifadeler kullanılmaktadır:

“...Böyle düşünüp, kalkıp gitmiş Tekirdağ’a, tekfurun kapısına dayanmış. “Kızını” demiş,” “oğluma istiyorum.” Tekfur, şöyle bir düşünmüş. “Peki” demiş, “Kızımı oğluna veririm. Veririm ama bir koşulum var: Barbaros’ tan buraya değin, suyun bir karış altında yol yaptıracaksın. Kızım o yolda arabaya binecek, tekerleklerin şıpır şıpır çıkardığı sesi dinleyecek. Bu olursa, isteğin olur.” (Yıldırım, 2014c, s. 202)

Örnek 3:

8. sınıf öğretmen kılavuzunda yer alan “Oğuz Kağan Destanı” adlı metinde Oğuz Kağan’ın ormanda görüp beğendiği farklı iki kız, mitolojik bir anlatımla tasvir edilmiştir. Ardından da “... sevdi, aldı.” denilerek kadın edilgen bir konuma sokulmuştur. Bu noktada her iki kadının de üçer erkek çocuğu doğurması da dikkat çekicidir. Zira erkek çocuğu doğurmak kadınlar için övgü vesilesi sayılmıştır.

“O ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (alnında) ateşli ve parlak bir beni vardı, demir kazık (kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki

gülse, Gök Tanrı gülüyor; ağlasa, Gök Tanrı ağlıyordu. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti, sevdi, aldı. Bu kız, üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gün adını koydular, ikincisine Ay adını koydular; üçüncüsüne Yıldız adını koydular.

Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi, saçı ırmak gibi dalgalı idi, dişi inci gibi idi. Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti. Yüreğine ateş düştü, onu sevdi, aldı. O da üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gök adını koydular, ikincisine Dağ adını koydular, üçüncüsüne Deniz adını koydular.”
(Erdal, 2017c, s. 112)

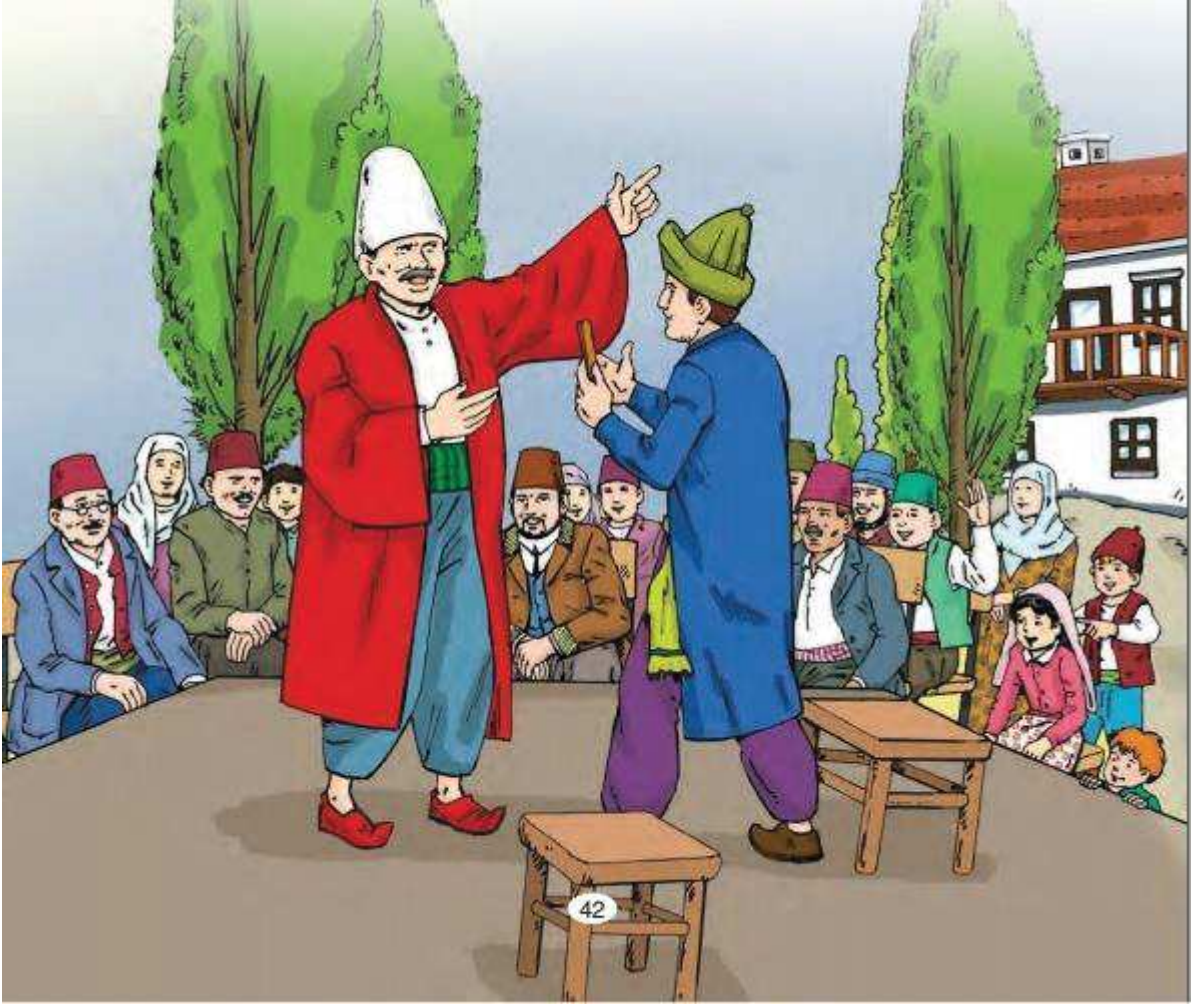
Örnek 4:

5. sınıf ders kitabında yer alan “Küçük Ağa” adlı serbest okuma metninde, metnin kadın kahramanından hep edilgen bir şekilde bahsedilmektedir. Emine adlı bu kahraman “evlendirilen”, başkasının “helali” olan, “boşanılan” bir varlıktır. Bu ifadelerden, kadının kendine ait hayati kararlarda bile çok fazla sesinin çıkmadığı ve erkeklerin tahakkümünde olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu ifadeler, metinden alıntılanan cümlelerle aşağıda örneklendirilmiştir:

“...İstanbullu Hoca'nın eşi ve çocuğu ortada kalmasin diye Emine, Çarıkçı Hasan ile evlendirilir...” (Ağın Haykır vd.,2017, s. 64)

“...Hangi maceranın neticesi olursa olsun, Emine artık başkasının helâli idi....”(Ağın Haykır vd., 2017, s. 66)

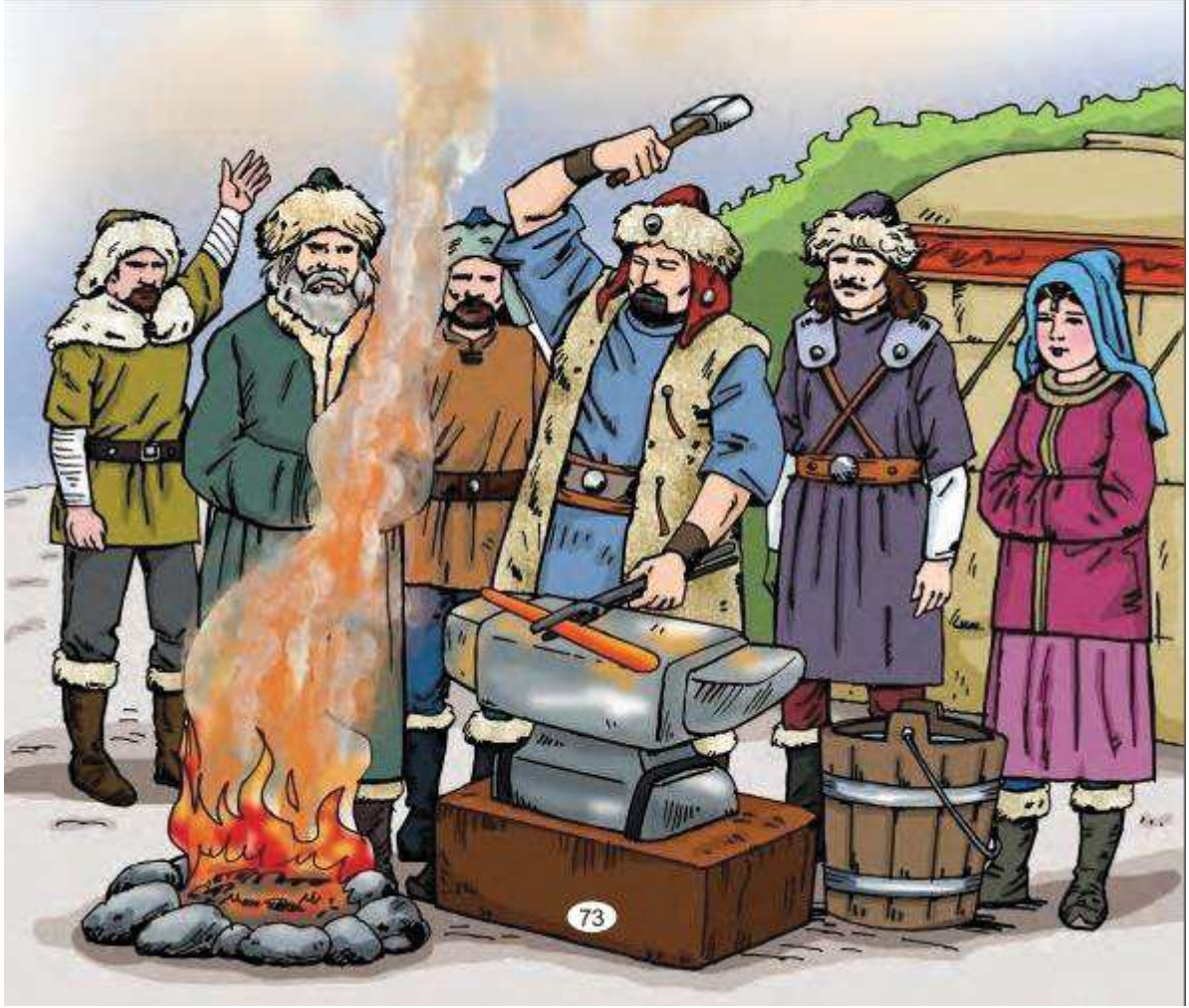
“... Git Çarıkçı ile konuş, boşasın Emine'yi ben nikâhlarım...”(Ağın Haykır vd., 2017, s. 67)

Örnek 5:

Resim 24. Halk Tiyatrosu ve Kadın (Kaynak: Arhan vd., 2017, s. 43).

8. sınıf ders kitabında yer alan “Orta Oyunu” adlı metin için kullanılan görselde sahnede yer alan oyuncuların ve izleyicilerin neredeyse tamamı erkektir. Geleneksel Türk tiyatrosunun yaygın olduğu dönem düşünülürse bu durumu toplumun yapısıyla ilişkilendirmek mümkündür. Zira o dönemde kadınlar daha edilgen durumdadır. Yalnızca sanatsal faaliyetlerde değil, günlük yaşantıya ait basit işlerde bile kadınların aktif bir şekilde hareket ederek çarşıda pazarda boy göstermesi çok yaygın bir durum değildir.

Örnek 6:

Resim 25. Nevruz Bayramı (Kaynak: Arhan vd., 2017, s. 73).

8. sınıf ders kitabında yer alan “Ergenekon Destanı” adlı metinde düşmandan kaçarak bir dağın içine yerleşen Göktürklerin, demirden dağı eriterek yeryüzüne nasıl çıktıkları, kurtuluşa erdikleri günün bayram olarak kutsallaştırıldığı ve o günden yapılan etkinliklerden bahsedilmektedir. Yukarıda yer alan görselde, Türklerin bayramlarını kutlamak adına gerçekleştirdikleri faaliyetlerde kadının geri planda olduğu görülmektedir.

“... O kutsal yılın, kutsal ayının kutsal gününün, kutsal saatinde Göktürkler, Ergenekon'dan çıktılar. O günü, o ayı ve o saati iyi bellediler. Bu kutsal gün, o günden sonra Göktürkler için bayram oldu. Her yıl, o gün gelince büyük törenler yapıldı. Bu törenlerde, bir parça demir alınıp ateşte kızdırılıyordu. Sonra da kızdırılan demiri önce

Göktürk Hakan'ı kıskaçla tutup örse koyuyor, çekiçle dövüyordu. Ondan sonra da diğer Türk beyleri aynı hareketi yaparak bayramı başlatıyorlardı.” (Arhan vd., 2017, s.73)

Örnek 7:

5. sınıf ders kitabında yer alan “Anadolu’nun Cirit Oyunları” adlı metinde cirit sporunun kökeninin nereye dayandığı anlatılmaktadır. Aşağıda metinden alıntılanarak sunduğumuz örnekte de görüldüğü üzere bu sporun kaynağı “kız isteme, kız vermeme”dir. Kadınlar hakkında “isteme, alma, verme” şeklinde kullanılan bu ifadeler esasında kadının toplum içindeki yerini göstermektedir. Bu maddede üzerinde durduğumuz örnekteki kadın uğruna iki oba savaş yapmayı veya kavga etmeyi göze almıştır. Fakat metinde kullanılan ve kadını edilgen bir duruma düşüren “*Bir oba ötekinden kız ister vermezler.*” ifadesi, akla şu soruyu getirmektedir: Acaba bu iki oba, kavga etmeden önce olayın kahramanı olan kıza evlilik konusundaki fikrini sormuşlar mıdır? Zira kızın vereceği cevap ‘evet’ de olsa ‘hayır’ da olsa kendi iradesiyle verdiği bir karar olduğu için saygı duyulması gereken bir karardır.

“Cirit oyununun kaynağı ve çıkışı üzerine çeşitli söylentiler vardır. Derler ki bir zamanlar, birbirine komşu aynı soydan gelen iki obanın araları açılır. Bir oba ötekinden kız ister vermezler. Derken iş, kavgaya, savaşa dökülür İki obanın yiğitleri atlarına bineş, zırhlarını kuşanır, silahlanırlar. İki obayı ayıran sınırın tam karşısında yerlerini alırlar. Neredeyse kan dökülecek, yiğitler birbirine girecek. Obanın yaşlıları toplanır (...) Karşı obanın ileri gelen yaşlılarıyla konuşur, anlaşırırlar:” (Ağın Haykır vd.,2017, s. 194)

Dil İçinde Kalıplaşan İfadelerde Toplumsal Cinsiyet

Dil canlı bir varlıktır ve içinde doğduğu toplumun özelliklerine göre şekil alır. Dilde zaman içinde varlık bulan kelimeler veya kelime grupları, tesadüfen bir araya gelmemektedir. Her bir kelimenin ayrı bir yaşanmışlığı ve kaynağı vardır. Toplumun cinsiyetlere bakış açısı

da bu kaynaklardan biridir. Dikkatle ele alındığında dil içinde yer alan bazı kelimelerde veya kelime gruplarında toplumsal cinsiyete dayalı bir anlayışın kendini belli ettiği görülmektedir.

Bilim adamı, toprak ana, doğa ana, kişiöglu, insanoöglu gibi kelimeler toplumsal cinsiyet anlayışla ortaya çıkan kelimelerden birkaçıdır. Toplum, zaman içinde tanımlamak veya adlandırmak istediöi kavram veya varlık ile cinsiyetler arasında benzerlikler kurarak yeni kelimeler oluşturmaktadır. Örneöin; toprak doğurganlık, kucaklayıcılık, bereket gibi pek çok sebeple “ana”ya benzetilmiştir. Çoöu zaman toplum, kullandığı bu tür sözcüklerin toplumsal cinsiyet içerikli olduğunun farkına bile varmamaktadır. Bu durum, bireylerin gizil bir şekilde de olsa toplumun yönlendirmesine nasıl tabi olduğunu göstergesidir. Günümüzde bu kelimelerin yerine, benzer anlamı karşılayan ve toplumsal cinsiyet ifadesi taşımayan yenileri getirilmeye çalışılmaktadır. Bu durumun en belirgin ve en yaygın örneöi “bilim adamı” kelimesidir.

Uzun süre kadınlar “adam” yerine konulmadığı için, bilim de “erkek” işi sayılmış olup, diöer erkek işleri gibi “bilim adamı”nın her yaptığı da olumlu sonuçlar vermemiştir. (Ortaş, 2004).

Örnek 1:

6. sınıf ders kitabında yer alan “Neyi, Ne Zaman, Niçin Merak Ederiz?” adlı metinde küçük bir çocuöun (Bilge) bilgiye ulaşma süreci anlatılmaktadır. Bu metinde toplumsal cinsiyet kavramıyla alakalı olan belirgin bir ifade kullanılmaktadır. Zira son yıllarda verilen eserlerin birçoöunda “bilim insanı” ifadesi kullanılırken bu metinde yazar, “bilim adamı” sözcük kalıbını kullanmayı tercih etmiştir. Aşaöıda metinden alıntıladıöımız birkaç örnek cümle yer almaktadır. Metinde bu örneklele birlikte toplam dokuz defa “bilim adamı” tabiri kullanılmıştır:

...

“Kafamdan bilim adamlarını film şeridi gibi geçiriyordum.” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s. 40)

...

“Bilim adamlarının sürekli uğraşısı bazen yalnızca bilgimizi geliştiriyor.” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s. 42)

...

“Bu soruların yanıtlarını bulursam nasıl bilim adamı olduğumu arkadaşlarıma anlatmış olurum.” (Bozkurt ve Canlı, 2017a, s. 40)

Örnek 2:

6. sınıf öğretmen kılavuzunda yer alan Sabahattin Kudret Aksal’a ait “Doğa Dedi Ki” adlı şiirde şair, “kişioğlu” ifadesini kullanmıştır. Dilimizde yaygın olarak kullanılan insanoğlu, kişioğlu gibi ifadelerde esasen toplumsal cinsiyet ayrımı dikkat çekmektedir. Bu ifadelerle benzerlik gösteren “bilim adamı” kelimesinde yapılan yanlışlık son yıllarda fark edilmiş ve bunun yerine “bilim insanı” kelime grubu kullanılmaya başlanmıştır.

“Işık verdim uçan kuşun kanadına

Bakın yeryüzüne aydınlık getirdim

Kişioğlu bu cümbüş senin adına

Tanyeri ağarırken atılan her adım” (Bozkurt ve Canlı, 2017c, s. 47)

Örnek 3:

8. sınıf ders kitabında “Yayla” adlı metinde, yayla insanı “yayla adamı” ve “adamı” tabirleriyle ifade edilmektedir. Oysa adam kelimesi erkeği karşılamaktadır ve metinde kullanılan bu ifade bu şekliyle kadınları kapsamamaktadır. Bu ifade yerine “yayla insanı” veya “yöre insanı” gibi ifadeler kullanılabilir.

“Yayla adamı, toprağı gibi, dışından sönük, içinden uyanık, içinden derin, içinden duyumludur.”

...

“Adamı da öyledir. Kuru, kısa görünür. Onda da kuvvet sinire, enerji ruha gider. Yayla adamı tuttuğunu bırakmaz...”

...

“Adamı da toprağı gibi uzun uzun bakıldıktan, açıldıktan, sürüldükten sonra yeşerir.”(Erdal, 2017a, s. 110-111)

Örnek 4:

7. sınıf ders kitabında yer alan “Son Kuşlar” adlı metinde hikâyenin kahramanı çocuklara hitabı sırasında “toprak”tan “ana” diye bahsetmektedir. Toprak ana dilimizde kullanılan yaygın bir ifadedir. Bu ifade de tıpkı “insanoğlu” ve “bilim adamı” gibi telaffuz ederken farkına varılmayan fakat toplumsal cinsiyete dayalı bir şekilde oluşan ifadelerdendir.

“...Günün birinde yol kenarlarında, toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz. Bizim için değil ama çocuklar, sizin için kötü olacak...” (Yıldırım, 2014a, s. 91)

Örnek 5:

8. sınıf ders kitabında yer alan “Adam olmak “ adlı şiirde şair, oğluna insanlık dersleri vermektedir. Şiirin başlığından anlaşıldığı ve şiirden alıntılanarak aşağıda yer verdiğimiz örnekte de görüldüğü üzere “adamlık, adam olmak” gibi erkekleri ifade eden tabirler yerine esasında her iki cinsiyeti de kapsayıcı ifadelerin kullanılması gerekmektedir. “İnsan olmak, insanlık” gibi ifadeler bunun en güzel örnekleridir:

“Herkesle düşüp kalkarken erdemli kalabilirsen

Unutmayabilirsen halkı krallarla gezerken

Dost da düşman da incitemezse seni

Ne küçümser ne de büyültürsen çevreni

Her saatin her dakikasına

Emeğini katarsan hakçasına

Her şeyiyle dünya önüne serilir.

Üstelik oğlum adam oldun demektir.” (Arhan vd., 2017, s. 68)

Örnek 6:

8. sınıf ders kitabında yer alan “Tasmalı Güvercin” adlı metinde karga ile fare arasında geçen konuşmada “dünya adamı” şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Burada kastedilen anlam “insan” olduğu halde “adam” kelimesinin kullanılması cinsiyet ayrımı çağrışımı yapmaktadır.

“...Dünya adamı, iki şeyi öne sürerek karşısındakiyle ilişki kurar. Bunlar, can ile maldır. Canını sunanlar, samimi dostlardır...” (Arhan vd., 2017, s. 85)

Adam sözcüğü esasında, eski dildeki “âdem” sözcüğünden evirilerek dilimizde yaygınlık kazanmıştır. Kelimenin bu şeklinin örneği aynı kitapta yer alan ve Mehmet Akif Ersoy’a ait olan “Seyfi Baba” adlı şiirde görülmektedir. Kelime burada “insan” sözcüğünün içerdiği anlamı tam olarak karşılamakta ve bu şekliyle herhangi bir cinsiyeti çağrıştırmamaktadır.

“Ortalık açmış, uyandım. Dedim, artık gideyim,

Önce amma şu fakir âdemi memnun edeyim.” (Arhan vd., 2017, s. 88)

Bölüm IV: Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Tartışma, Sonuç

Toplumsal cinsiyet konusu, son yıllarda akademik camiada yerli ve yabancı pek çok araştırmacı tarafından hassasiyetle üzerinde durulan bir konudur. Her toplum, “cinsiyet” konusunu kendi ekonomik ve sosyo-kültürel penceresinden farklı bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. Bu bakış açısı da gerek yazılı gerek sözlü iletişim aracılığıyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Burada söz konusu olan yazılı iletişim araçlarının en önemlilerinden biri de hiç kuşkusuz ders kitaplarıdır. Birçok alanda olduğu gibi toplumsal cinsiyet konusu için de ders kitaplarının görsel ve yazılı yönden kusursuz bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Aksi takdirde toplum, yanlış bir kurgu üzerine kendini inşa edecektir. Yakın dönemde ülkemizde ve dünyada artmakta olan cinsiyetlere yönelik şiddet, cinsel istismar ve tahkir olayları, konunun ne kadar mühim olduğu gözler önüne sermektedir. Kadın ve erkek cinsinin her ikisi için de ayrı ayrı geliştirilen hatalı bakış açısı sonucu, her iki cinsiyet de doğrudan veya dolaylı olarak zarar görmektedir. Okullarda okutulan dersler ve ders kitapları, toplumların hatalı bakış açısını düzeltecek ve yanlışların gelecek nesillere aktarılmasına “dur” diyecek en önemli araçların başında yer almaktadır.

Bu çalışmada, 2017- 2018 eğitim-öğretim yılında ortaokul düzeyinde okutulan Türkçe ders kitaplarının içerikleri, toplumsal cinsiyet kavramı açısından ele alınmıştır. Ders kitaplarının içerikleri, araştırma konusunun daha iyi kavranması açısından tarafımızca oluşturulan 6 başlık sınıflandırmasında değerlendirilmiştir. Bu başlıklar; bireylerle özdeşleştirilen nesneye göre toplumsal cinsiyet, bireylerin davranış kalıplarına göre toplumsal cinsiyet, bireylerin meslek seçimi ve aile içi rollerine göre toplumsal cinsiyet, bireylerin uğraşı ve eylemlerine göre toplumsal cinsiyet, bireylerin etkenlik ve edilgenlik durumuna göre toplumsal cinsiyet, dil içinde ifadelerde kelimelerde toplumsal cinsiyet şeklinde oluşturulmuştur.

Toplumsal cinsiyet konusu ile ilgili bugüne kadar pek çok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalardan özellikle okul ders kitaplarına yönelik olanları konumuz itibariyle çalışmamıza benzerlik göstermektedir. Toplumsal cinsiyet konusuna farklı yaklaşımlar getiren bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Helvacıoğlu'nun (1994) "1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik" başlıklı yüksek lisans tezinin bulguları ışığında 1945 yılından itibaren ders kitaplarında kadının aleyhine olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretildiği ortaya konmuştur.

Sevim ve Kuzgun'un (2004) kadının çalışmasına karşı tutumlarla dini yönelim arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan "Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki" başlıklı çalışmasından elde edilen bulguların kadınların çalışması üzerinde dini yönelimden çok geleneksel cinsiyet rollerinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Fatma Yorgancı'nın (2008) ilköğretim birinci kademe ders kitaplarındaki cinsiyet rollerinin oluşumunu inceleyerek eğitimin bireylerin toplumsal cinsiyet kimliklerinin oluşumunda etkisinin olup olmadığını görmeyi amaçladığı "İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası" başlıklı yüksek lisans tezi sonucunda 1-5. sınıf ders kitaplarında yer alan resim ve metinlerin cinsiyetçiliği barındırmakta olduğu görülmüştür.

Feyza Kösele'ın (2009), okul öncesi öykü ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet olgusunun nasıl ele alındığını incelediği "Okul Öncesi Öykü ve Masal Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Olgusu" başlıklı yüksek lisans tezinde. Söz konusu kitaplarda kadın ve erkek figürlerin geleneksel cinsiyet kalıplarına uygun rollerde resmedildiği, kadınların ev içinde erkeklerin ise ev dışında resmedildiği ortaya konmuştur.

Bircan Eyüp'ün (2011) ilköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyet rollerini incelemeyi amaçladığı "İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerine Bir İnceleme” adlı makalenin sonucunda kadınların zayıf ve pasif erkeklerin güçlü ve zeki bireyler olarak sunulduğu ortaya çıkmıştır.

Özlem Topal’ın (2012) toplumsal cinsiyetin ilköğretim düzeyindeki çocukların ders kitapları, yardımcı kitaplar ve hikâye kitaplarına yansıyan taraflarını belirlemeyi amaçladığı “Toplumsal Cinsiyetin İnşası: 7-12 Yaş Grubu Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinin sonucunda toplumsal cinsiyetin getirdiği ayrımcılığın devam ettirildiği, kadınların başlıca rolünün eş ve anne olmak olduğu, erkeğin ise yaşamın merkezinde yer aldığı ortaya koyulmuştur.

Recep Özkan’ın (2013) ilköğretim ders kitaplarındaki konuların içeriğine göre kadın-erkek figürlerin nasıl bir rolde ve konumda yer aldığını ve resimlerde kadın figürlerin yer alma sayısının belirlenmesini amaç edinen “İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü” başlıklı makalede söz konusu kitaplarda görsellerde cinsiyet ayrımcılığının gözlemlendiğini, erkek figürlere kadın figürlerden fazla yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Son yıllarda toplumsal cinsiyet konusundan yapılan bazı çalışmalar şunlardır: Ebru Demircioğlu (2014) “10. ve 11. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Görseller ve Metinlerde Toplumsal Cinsiyet Temsiliyle İlgili Tarih Öğretmenlerinin Görüşleri (Trabzon Örneği)”, Funda Yeşil (2014) “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Cinsiyet İfadeleri Ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini”, Mustafa Kükrer (2015) “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yönüyle Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi”, Özge Odabaşı Koç (2017) “Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, Burak Yiğit (2018) “Ortaokul 7 ve 8. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi”. Bu çalışmalarda da genel itibariyle ilgili ders kitaplarının geçmiş yıllardaki ders kitapları kadar olmasa da yine toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı sözel ifadeler ve görseller barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre, toplumsal cinsiyet kavramı açısından ele aldığımız 2017-2018 eğitim-öğretim yılı ortaokul Türkçe ders kitaplarının içeriklerinin, toplumsal cinsiyet rollerinin sunuluşu ve cinsiyet söylemlerinin kullanılış şekli açısından genel anlamda duyarlı bir şekilde hazırlandığı fakat bu duyarlılık düzeyinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Zira çalışmanın dördüncü bölümünde paylaşılan ve örneklerde de değinildiği üzere, kitapların içeriklerindeki bazı söylemler ve görseller toplumsal cinsiyet rollerinin sunuluşu açısından uygun görülmemektedir.

Bireylerle özdeşleştirilen nesneye göre toplumsal cinsiyet başlığı altında, ders kitaplarının içerikleri metin ve görsellerdeki cinsiyetlerle özdeşleştirilen oyuncak, kıyafet gibi nesnelere ve tercih edilen renkler açısından değerlendirilmiştir. Bu başlıkta paylaştığımız örneklerde de görüldüğü üzere, ders kitaplarının içeriklerinde her iki cinsiyet için de kalıplaşmış belli renkler, belli oyuncaklar ve oyun arkadaşları seçilmiştir. Oysa böyle bir bakış açısı, çocukların yalnızca toplum tarafından belirlenen kalıplara göre giyinmesi, oyun oynaması ve oyun arkadaşı seçmesi sonucunu doğurur.

Bireylerin davranış kalıplarına göre toplumsal cinsiyet başlığı altında ders kitaplarının içerikleri toplumun bireyler için belirlediği davranış biçimleri açısından değerlendirilmiştir. Buna göre ders kitaplarındaki metin ve görsellerin kadına daha nazik, erkeğe daha ağır ve sert kalıplar belirlediği görülmüştür. Ayrıca genel anlamda kadınlar için konuşkan, şefkatli, iyiliksever kısacası “iyi” bir karakter kalıbı çizilirken; erkekler için daha sert, konuşmayı sevmeyen, çok ayrıntılı düşünmeyen kısacası “düz” bir kalıp çizilmiştir.

Bireylerin meslek seçimi ve aile içi rollerine göre toplumsal cinsiyet başlığı altında ders kitaplarının içerikleri kadın ve erkeğin aile içindeki rolleri ve sahip oldukları meslekler açısından değerlendirilmiştir. Bu başlıkta paylaşılan örneklerde de görüldüğü üzere ders kitaplarında kadınlar için seçilen meslekler karmaşık düşünmeyi gerektirmeyen daha basit mesleklerdir. Kitaplarda kadınlar için yaygın olarak “ev hanımlığı” tercih edilmiştir.

Kadınların aile içindeki rolleri bu anlayışa paralel olarak ev içinde yemek yapmak, çocuk bakmak, evin düzenini sağlamak yönünde şekillenmiştir. Buna karşılık erkeler için tercih edilen meslekler ise daha karmaşık, detaylı düşünme ve güç gerektiren, yönetici vasıflar taşımayı gerektiren mesleklerdir. Bu anlamda kitaplarda erkekler karşımıza doktor, mühendis, bey, hakan, padişah, vali gibi vasıflarla çıkmaktadır. Buna paralel olarak erkeklerin ev içindeki rolleri evi geçindirmeye, bozuk olanı tamir etmeye, eksik olanı tamamlamaya ve aile halkı üzerinde otoriter bir denetim sağlamaya yöneliktir. Fakat örneklerde de ayrıntılı bir şekilde ortaya konulan bu anlayışın toplumun gelişimi açısından oldukça tehlikeli olduğunu söylemek gerekir. Oysa kitaplarda çocuklara asıl sunulması gereken; hayatta rol ve meslek ayrımı olmadığı, her iki cinsiyetin de ilgi, istek ve becerileri doğrultusunda her mesleği yapabileceği, ev içinde de bu durumun geçerli olduğu ve evde cinsiyete dair bir rol ayrımı olmaması gerektiğidir.

Bireylerin uğraşı ve eylemlerine göre toplumsal cinsiyet başlığında cinsiyetlere yakıştırılan eylemler ve uğraşlar örneklendirilmiştir. Burada incelediğimiz örneklerde erkeklerin satranç oynamak, gazete okumak gibi uğraşlarının olduğu kadınların ise örgü örmek, çiçek toplamak gibi uğraşlarının olduğu görülmüştür.

Bireylerin etkenlik ve edilgenlik durumuna göre toplumsal cinsiyet başlığı altında da cinsiyetlerin toplumsal yaşantı içinde özellikle kendilerini ilgilendiren kararlarda ne kadar söz sahibi oldukları konusu değerlendirilmiştir. Buna göre bazı metinlerde ve görsellerde kadınların karar verme ve öncü olma konusunda geri planda oldukları tespit edilmiştir.

Dil içinde ifadelerde kelimelerde toplumsal cinsiyet başlığı altında dilde kullanılan bazı kalıplaşmış ifadelerin toplumsal cinsiyet kavramı ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Buna göre dil içinde farkında olarak veya olmayarak kullanılan bazı ifadelerin toplumsal cinsiyet rollerinin sunulduğu ve cinsiyet söylemlerinin kullanılış şekli açısından bazı kusurlar barındırdığı görülmüştür. Bu kelimeler yerine Türk Dil Kurumu veya uzmanlar tarafından

eski kelimeyle aynı veya yakın manayı taşıyacak ve toplumsal cinsiyet rollerinin sunulduğu açısından sakıncası olmayacak yenilerinin türetilmesi yerinde bir davranış olacaktır. “Bilim adamı” yerine türetilen “bilim insanı” ifadesi bunun en güzel örneğidir.

Öneriler

Toplumların ve toplumları oluşturan bireylerin eğitimi ailede başlar ve bu eğitim okullar aracılığıyla planlı ve programlı bir halde devam eder. Toplumların doğru değerler üzerine inşa edilmesindeki en önemli görev öncelikli olarak ailelere ve okullara düşmektedir. Toplumsal rollerin bireylerin zihninde doğru bir şekilde inşa edilmesi anlamında okullarda okutulan dersler ve ders kitapları oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu noktada ders kitapları, toplumların hatalı bakış açısını düzeltecek ve yanlışların gelecek nesillere aktarılmasına “dur” diyecek nitelikte olmalıdır.

Bu çalışma süresince elde edilen bulgulara göre, ders kitaplarının “toplumsal cinsiyet”in öğrencilere dolayısıyla topluma sunulduğu açısından oldukça önem arz ettiği görülmüştür. Bu sebeple ders kitaplarının hazırlık aşamasında çok titiz davranılmalı; ders kitaplarını oluşturan komisyonlarda bu tür hassasiyetlere sahip üniversitede kadın araştırmalarında çalışan hocalar görev almalıdır. Bununla birlikte daha önceki yıllarda basımı yapılan kitaplarda yer aldığı tespit edilen cinsiyetçi ayırım olan metinler ve görseller bu kitaplardan çıkarılmalıdır.

Ders kitaplarının içeriklerini oluşturan metinler, görseller ve etkinlikler cinsiyetlere belli davranış kalıplarını ve kalıplaşmış rolleri dayatacak nitelikte olmamalıdır. Bu noktada ders kitaplarında yer alan bazı metinlerin geçmiş dönemlerde yaşayan yazarlar tarafından kaleme alınan eserlerden alıntılı olduğu göz ardı edilmemelidir. Zira söz konusu metinlerde, cinsiyetlerin sunulduğu biçimleri yazarların yaşadıkları döneme göre şekillenmiştir. Böyle metinleri ders kitaplarına dâhil etmeden önce dikkatle tetkik etmek gerekecektir.

Ders kitapları içeriklerinin çocukların yeteneklerini keşfedecek, onlara özgür bir düşünme ortamı sağlayacak, yaratıcı düşünceleri tetikleyecek ve düşüncelerine bilimsel bir açı kazandıracak nitelikte hazırlanması gerekmektedir. Tüm bu amaçlara ulaşmak için de çocukların, toplumun kendilerine dayattığı belli kalıplardan kurtulması önemlidir. Özellikle

toplumun cinsiyetlere yüklediği rol ve sorumluluklar noktasında çocuklara dayatılan sınırlar, onlar için yalnızca yerinde sayma sebebi olacaktır. Çocukların yalnızca toplum tarafından belirlenen kalıplara göre giyinmesi, oyun oynaması ve oyun arkadaşı seçmesi, topluma göre meslek seçmesi, belli davranış kalıpları, rol ve uğraşı alanları belirlemesi gibi yanlış yönelimler onları kendileri olmaktan çıkarabilir.

Bu anlamda ders kitaplarının içerikleriyle çocuklara asıl sunulması gereken; hayatta rol ve meslek ayrımı olmadığı, her iki cinsiyetin de ilgi, istek ve becerileri doğrultusunda her mesleği yapabileceği, ev içinde de bu durumun geçerli olduğu ve evde cinsiyete dair bir rol ayrımı olmaması gerektiğidir. Ayrıca dilimizde yaygınlık kazanan bazı ifadelerin toplumsal cinsiyet rollerinin sunulduğu ve cinsiyet söylemlerinin kullanılış şekli açısından bazı kusurlar barındırdığı görülmüştür. Bu kelimeler yerine Türk Dil Kurumu veya uzmanlar tarafından eski kelimeyle aynı veya yakın manayı taşıyacak ve toplumsal cinsiyet rollerinin sunulduğu açısından sakıncası olmayacak yenilerinin türetilmesi yerinde bir davranış olacaktır.

Çanakkale Rehberlik Araştırma Merkez, Çanakkale Milli Eğitim Müdürlüğü ve Çanakkale 18 Mart Üniversitesi işbirliği ile okullarda yapılan rehberlik çalışmalarında “toplumsal cinsiyet” konusuna yer verilmiştir. Bu çalışma, emsal teşkil edebilecek derecede ayırt edici ve fark yaratan bir uygulamadır. Bu tip çalışmalar, başka şehirlerde de farklı kurumlar tarafından uygulanmalı ve desteklenmelidir.

Kadınların istedikleri meslekleri, aktiviteleri yapamayacaklarını vurgulayan, kendi yaşamları hakkındaki tasarrufun erk zihniyette olduğunu savunan algıları ortadan kaldırmak için kitaplarda başarılı kız çocukları ve kadınlara yer vermeliyiz. Böylece gelişim çağındaki kız çocukları bu örneklerle başarıya teşvik edilmiş olacaktır.

Özellikle kadınların başaramadığı düşünülen, toplumsal olarak önyargı oluşmuş şoförlük vb. durumlar için başarı sağlamış, ön plana çıkmış kadınlarla yapılan röportaj,

biyografi gibi metinlerin kitaplara dahil edilmesi kız çocukların belleklerinde öğrenilmiş çaresizlik yaşanmasını erken dönemde engellemiş olacaktır.

Kaynakça

- Akgül Gök, F. (2013). *Evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarının aile işlevlerine yansımaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (6.Baskı). Sakarya Kitabevi. Sakarya.
- Anar, B. (2011). *Evli ve çalışan yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rolleri ile evlilik doyumu ve iş doyumu ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. (2. Basım). İstanbul: Say Yayınları.
- Artemur-Çimen, C. ve Bayhan, S. (2018). Değişen Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 36, 72-102.
- Arhan, S., Başar, S. ve Demirel, T. (2017). *İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Asan, H. T. (2010). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 2(2).
- Berktaş, F. (2004). *Kadınların insan haklarının gelişimi ve Türkiye*. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, 7.
- Buss, D. M. (1995). Psychological sex differences: Origins through sexual selection. *American Psychologist*, 50(3).
- Caporael, L. R. (2001). Evolutionary psychology: Toward a unifying the oryand a hybrid science. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 607-628.
- CEDAW (1979). *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*. 86

- Çakıroğlu, A. ve Oneil, M. L. (2018). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması-2018*, Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çimen, C. A. ve Bayhan, S. (2018). Değişen Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 36, 72-102.
- Damayanti, I. L. (2014). Gender construction in visual images in textbooks for primary school students. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*, 3(2), 100-116.
- Demir, M. (2011). İş yaşamında ayrımcılık: Turizm sektörü örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 760-784.
- Demircioğlu E. (2014). *10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri (Trabzon Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi). Atatürk Eğitim Bilimleri Enstitüsü)
- Dökmen, Z. (2016). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dulin, A. M. (2007). A lesson on social role theory: An example of human behavior in the social environment theory. *Advances in Social Work*, 8(1), 104-112.
- Dumanlı, D. (2011). Reklamlarda toplumsal cinsiyet kavramı ve kadın imgesinin kullanımı; Bir içerik analizi. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2). 132-149.
- Ecevit, Y. (2012). Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç (2. Basım).Y. Ecevit ve N. Karkıner (Editörler). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde (ss. 2-30). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir. 87

- Erol, M. (2008). Toplumsal Cinsiyetin Tutumlar Üzerindeki Etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2) 199-219.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209-230.
- Esen, Y. ve Bağlı, M. T. (2002). İlköğretim ders kitaplarındaki kadın ve erkek resimlerine ilişkin bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 143-154.
- Ersöz, A. G. (2010). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(6), 167-182.
- Esen-Severge, Y. (1998). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik (ilköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eser, Ş. (2010). *Toplumsal cinsiyetin meslek seçimindeki rolü ve sekreterlik mesleği üzerine bir uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ferree, M. M. (1990). Beyond Seperate Spheres: Feminism and Family. *Research, Journal of Marriage and the Family* 52, pp.866-884.
- Gauntlett, D. (2008). *Media, gender and identity: An introduction*. Routledge.
- Gharbavi, A. ve Mousavi, S. A. (2012). A content analysis of textbooks: Investigating gender bias as a social prominence in Iranian high school English textbooks. *English Linguistics Research*, 1(1), 42-49.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Haz.) H. Özel ve C. Güzel, İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Gümüsoğlu, F. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet, Tematik Yazılar. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50. 88

- Güldü, Ö. ve Kart, M. E. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(03), 97-116.
- Gümüšoğlu F. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50.
- Gümüšoğlu, F. (2016). *Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet, 1928'den günümüze*. İstanbul: Tarihçi Kitapevi Yayınları.
- Hameed, A. (2014). Language and Gender: An analysis of English textbooks produced by Punjab textbook board for Elementary Level in Pakistan. *Language*, 5(11), 108-114.
- Helvacıoğlu (Gümüšoğlu) F. *1994 1928'den 1994'e ders kitaplarında cinsiyetçilik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Islam, K. M. M. & Asadullah, M. N. (2018). Gender stereo types and education: A comparative content analysis of Malaysian, Indonesian, Pakistani and Bangladeshi school textbooks. *PloSone*, 13(1), e0190807.
- Kaçar, Ö. (2007). *Toplumsal cinsiyet ve kadının konumu: Türkiye'de yakın zamanlardaki değişimi anlamak* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kara, Z. ve Gürhan, N. (2013). Eşit/sizliğin Tarafı Olmak: Mardin'de Toplumsal Cinsiyet Algısı. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 65-92.
- Kaypakoğlu, S. (2003). *Toplumsal cinsiyet ve iletişim*. İstanbul: Naos Yayınları.
- Keskin, F. ve Uluşan, A. (2016). Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 26, 47-68.
- Kılıç, L.K. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), ss. 129-148. 89

- Kitiş-Çınar, E. (2013). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Koç Odabaşı Ö. (2017). *Lise sosyoloji ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü)
- Köseler, F. (2009). *Okul öncesi öykü ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet olgusu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kuzgun Y. ve Seher A. S. (2004). Kadınlara çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1).
- Kükreler M. (2015). *Toplumsal cinsiyet eşitliği yönüyle ortaokul Türkçe ders kitaplarının incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Mayring, P., Gümüş, A., Durgun, S. M. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş: nitel düşünce için bir rehber*. Bilgesu Yayıncılık.
- Metin, A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 74-92.
- Morris, C. G. (2002). *Understanding Psychology*. Çev. Edit. Ayvaşık Belgin ve Sayıl Melike, İstanbul: Türk Psikologlar Derneği.
- Olgun, C. K. (2008). *Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği*. Sosyoloji Notları, 4-5, 66-70.
- Ortaş, İ. (2004). Öğretim üyesi ya da bilim insanı kimdir. *Pivolka*, 3, 11-16.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Journal of International Social Research*, 2(8). 302-312. 90

- Öngen, B.,& Aytaç, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48, 1-18.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 33, s.93-112.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Özgür, Ö. (2010). *Televizyonda yayınlanan kadın programlarında toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Özkan, R. (2013). *İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü*. The Journal of Academic Social Science Studies, 6(5), 617-631.
- Pehlivan, P. V. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 497-521.
- Pruškovska, İ. (2014). Türk Çağdaş Tiyatrosunda Toplumsal Cinsiyet Eğilimleri ve Güçlü Kadın Kimlikleri. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 66-70.
- Radtke, H. L. ve Stam, H. J. (1994). *Introduction to Power. Gender: Social*.
- Ruddick, M., Ruddick, M. ve Ruddick, M. (2010). A Gender Analysis of an English Language Textbook Used In A Senior High School In Japan. *Niigata University of International and Information Studies Journal of Research*, 13, 11-29.
- Sarıtaş, E. ve Şahin, Ü. (2018). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48 463-477
- Sayılan, F. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim. *Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (KASAUM)*, 2(2), s.65-74. 91

- Scott, D. ve Morrison, M. (2006). *Key ideas in Educational Research*. A&C Black.
- Seçgin, F. ve Kurnaz, Ş. (2015). Sosyal bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarına etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 24-38.
- Soner, A. (2012). *Yapı ve fail ilişkisinden hareketle ataerkil ideoloji ve toplumsal cinsiyet etkileşimini anlamak* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Soyer, A. Ç. (2009). Okul Öncesi Dönem Çocuk Hikâye Kitapları: Stereotipler ve Kimlikler. *M.A. Ersoy Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 84-97.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim sosyolojisi* (10. Basım). Feryal Matbaası. Ankara.
- Tezer-Asan, H. (2010). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 2(2) 65-74.
- Thompson, L. ve Walker, A. J. (1989). Gender in families: Womenand men in marriage, work, and parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 845-871.
- Topal, Ö. (2012). *Toplumsal cinsiyetin inşası: 7-12 yaş grubu örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Unger, R. K. ve Crawford, M. E. (1992). *Women and gender: A feminist psychology*. Temple University Press.
- Ünelöz, G. (2017). *Ödüllü çocuk romanlarının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünlü, S. (2001). *Psikoloji bilimi*. Psikoloji. (Edit: A. Hakan).(1-22), Eskişehir. Anadolu Üniversitesi. 92

- Vefikuluçay, A. G. D., Zeyneloğlu, A. G. S., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2007). Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 14(2), 26-38.
- West, C. ve Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender&society*, 1(2), 125-151.
- Yağcı, M. İ. ve İlarıslan, N. (2011). Reklamların ve cinsiyet kimliği rolünün tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 138-155.
- Yeşil F. (2014). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında cinsiyet ifadeleri ve toplumsal cinsiyet rolleri*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Yılmaz, R. A. (2007). Reklamlarda toplumsal cinsiyet kavramı: 1960-1990 yılları arası Milliyet Gazetesi reklamlarına yönelik bir içerik analizi. *Selçuk İletişim*, 4(4), 143-155.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit B. (2018). *Ortaokul 7 ve 8. sınıf İngilizce ders kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yonata, F. ve Mujiyanto, Y. (2017). The Representation of Gender in English Textbooks in Indonesia. *Journal of Language and Literature* 12(1), 91-102.
- Yorgancı F. (2008). *İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yurtsever, K. (2011). *İlköğretim II. kademe öğretmenlerinin öğrencilere yönelik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya. 93

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8de2f2228f63.91311575, (Erişim Tarihi: 17 Mart 2019).

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2019)

Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Tuğba SAYDAM

Doğum Yeri: Eminönü

Doğum Tarihi:19/01/1991

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Türk Dili ve Edebiyatı

Yüksek Lisans Öğrenimi:

Bildiği Yabancı Diller:

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

a) Yayınlar -SCI -Diğer

b) Bildiriler -Uluslararası -Ulusal

c) Katıldığı Projeler

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl: Milli Eğitim Bakanlığı, 2010

İLETİŞİM

E-posta Adresi: tugba.saydam@gmail.com